

Perspekt 2.0

4. - 6. klasse

Undervisningsmateriale til
arbejdet med elevernes sociale
og emotionelle kompetencer

ROCKWOOL
FONDEN

Intervention

DANSK CENTER FOR
UNDERVISNINGSMILJØ
Viden til praksis

Udgivet af DCUM i 2018. Henvendelser
vedrørende materialet kan rettes til
dcum@dcum.dk

Projektgruppe
Marianne Laflor og Kathrine Høj Bastrup

Redaktion
Christian Rudbeck

Ansvarshavende
Jannie Moon Lindskov, direktør DCUM

Grafik og Layout
Vokseværk – vokseverk.dk
Illustrationer: Black Strokes

Fotos
Mette Johnsen, Daniel Laflor,
Kasper Thye Buchradt og Guy Moscoso

Tryk
GP-tryk

ISBN
978-87-92007-97-1

Indhold

Forord	6
Om Perspekt 2.0	6
Opbygning af Perspekt 2.0	7
Færdigheder i Perspekt 2.0	8
Introduktion til Perspekt 2.0, modul II	9
Sådan får du mest muligt ud af at bruge Perspekt 2.0, modul II	11
Perspekt 2.0, modul II – læringsmål	12
Kapitel 1: Tanker og følelser	18
Kapitel 2: Kropssprog	24
Kapitel 3: Kommunikation	30
Kapitel 4: Digital kommunikation	36
Kapitel 5: At sige fra	42
Kapitel 6: Fakta og antagelser	50
Kapitel 7: Mening	56
Kapitel 8: Fra tanke og følelse til handling	64
Kapitel 9: Konsekvenser	70
Kapitel 10: Regler, aftaler og forventninger	78
Kapitel 11: At indrømme noget	84
Kapitel 12: Roller	92
Kapitel 13: Andre menneskers synspunkter	100
Kapitel 14: Forhandling og kompromis	106
Kapitel 15: Afslutning af Perspekt 2.0, modul II	112

Forord

Med Perspekt 2.0 får grundskolerne en mulighed for at arbejde systematisk, langsigtet og struktureret med elevernes sociale og psykiske undervisningsmiljø.

Perspekt er oprindelig udviklet af Jane Vinter og Allan Mads Knægt med finansiering af ROCKWOOL Fonden, og udviklingen af materialet er foregået i samarbejde med psykologer og en række undervisere på forskellige folkeskoler. Underviserne har bidraget med autentiske situationer og hverdagsproblematikker, hvilket har sikret materialet høj grad af praksisrelevans.

Dansk Center for Undervisningsmiljø har revideret Perspekt, hvilket har resulteret i denne nye udgave, Perspekt 2.0. Indholdet er tilpasset den virkelighed dagens skoleelever er en del af, og har til formål at styrke elevernes fællesskab og øge deres trivsel.

Tak til ROCKWOOL Fonden, som har finansieret udarbejdelsen af materialet.

Jannie Moon Lindskov
Dansk Center for Undervisningsmiljø

Om Perspekt 2.0

Perspekt 2.0 er et danskudviklet undervisningsmateriale, der sigter mod at øve elevers emotionelle, sociale og personlige færdigheder. Målet er at styrke elevernes trivsel og skabe et godt undervisningsmiljø. Materialet er udviklet i tæt samarbejde

med lærere og har derfor en høj grad af praksisrelevans. Perspekt 2.0 er baseret på et grundsyn om, at **sociale, emotionelle og personlige færdigheder** er noget der kan læres og øves, præcis på samme måde som fag-faglige færdigheder.

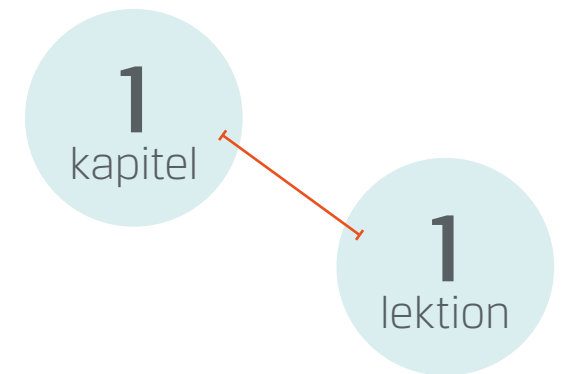
Opbygningen af Perspekt 2.0

Materialet er udarbejdet i tre alderssvarende moduler med hvert deres fokus og formål målrettet henholdsvis **0.-3. klasse, 4.-6. klasse og 7.-9. klasse**. Hvert modul består af 15 eller 16 kapitler. Undervisningen kan varetages af en eller to af klassens faste lærere eller pædagoger eller en af skolens AKT-medarbejdere eller lignende. Det er mest hensigtsmæssigt, hvis det er den samme, der gennemfører et modul i én klasse. Øvelserne kan naturligvis bruges som repetition senere, hvis det skønnes givtigt, efter at det enkelte modul er gennemført.

De fleste af kapitlerne koncentrerer sig om én færdighed. Hvert kapitel svarer til én lektion, og indeholder en kort introduktionstekst til læreren om lektionens emne og kapitlets fokuspunkter i punktform. Til de fleste kapitler findes illustrationer og/eller arbejdsark, som skal forberedes inden lektionen begynder. Nogle arbejdsark skal vises på smartboard eller lignende, mens andre skal kopieres og udleveres til eleverne.

Læringssynet i materialet tager udgangspunkt i barnet og dets forudsætninger, men i lige så høj grad i det fællesskab, som barnet skal lære og deltage i. Materialet består af forskellige typer øvelser, som f.eks. rollespil, leg og classesamtaler. Til hver øvelse er det angivet, hvordan denne øvelse gennemføres. I de øvelser, hvor der ikke står hvor mange elever, der skal spørges (f.eks. i øvelser mærket "classesamtale" og "klasseøvelse"), er det læreren, der afgør hvor mange elever, der skal sige noget. I nogle kapitler tilbydes forskellige værktøjer, der understøtter læringen.

Der er udarbejdet **læringsmål** for de enkelte lektioner i de tre moduler. Læringsmål og de tilhørende tegn på læring står indledningsvist i det enkelte modul. Materialet er udarbejdet, så **forberedelsen** for den enkelte underviser er overskuelig.

Til hvert kapitel, der svarer til en lektion, er fremhævet de ting, der evt. skal printes eller på anden vis forberedes til lektionen. Derudover kræver det naturligvis en grundig gennemlæsning af kapitlet. I hver lektion er undervisningen tilrettelagt, så der indgår varierede arbejdsformer.

Praksis kan vise sig anderledes; underviseren vil have den klareste fornemmelse af dette og derfor ofte også efter gennemlæsning vide, om der skal indtænkes øvrige aktiviteter for den enkelte klasse i dagens lektion. Underviseren vurderer derudover, om der evt. skal lægges bevægelsespauser ind, for at elevernes koncentration kan bevares. I enkelte af kapitlerne er der øvelser, der er valgfrie. Her vurderer underviseren, om der er tid nok til at gennemføre øvelsen og om indholdet i øvelsen er relevant for eleverne.

Nogle aktiviteter indebærer løsning af opgaveark, hvorfor det kan være en god idé, at hver enkelt elev får en mappe, hvor disse kan samles og opbevares. Til nogle lektioner er der udarbejdet illustrationer, der kan printes – evt. i A3 format – og hænges op i klassen for at understøtte læringen og bruges til løbende at repetere denne. Da kompetencerne er alsidige kan de desuden repeteres i flere forskellige fag og sammenhænge, hvis de hænger synligt i klassen.

Færdigheder i Perspekt 2.0

Emotionelle færdigheder handler om, at kunne opdage, fortolke og respondere konstruktivt på egne og andres følelser.

Sociale færdigheder er de færdigheder, der er nødvendige for at være sammen med andre mennesker på en hensigtsmæssig måde.

Personlige færdigheder har ofte karakter af strategier eller tilgange til en bestemt personlig tilstand eller problematik.

Selv om omdrejningspunktet for undervisningen i Perspekt 2.0 generelt ikke er formidling af faglig viden, er der alligevel kapitler, hvor **begrebsforståelse** er det centrale. Et eksempel på dette er de kapitler, der handler om fakta, meninger og antagelser. Det er sund fornuft at handle på baggrund af fakta frem for rygter, men forudsætningen er selvfølgelig, at eleverne ved, hvad et fakta overhovedet er. Der er derfor kapitler i Perspekt, som arbejder med at definere dette.

Introduktion til Perspekt 2.0, modul II

Perspekt 2.0 modul II er målrettet 4.-6. klassetrin. Formålet med undervisningen i Perspekt 2.0 modul II er at øge elevernes:

- forståelse for forskellighed; herunder opmærksomhed på forskellige roller og forskellige synspunkter
- evne til at genkende, kommunikere samt aflæse følelser
- opmærksomhed på fakta, antagelser og mening
- evne til at kommunikere assertivt og hensigtsmæssigt
- evne til at kunne forholde sig til fællesskabets regler, vilkår og normer
- forståelse for, at alle handlinger har konsekvenser

Læringsmål

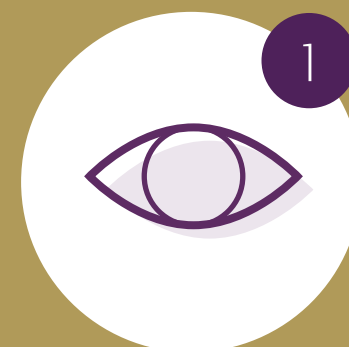
Ifølge folkeskolereformen skal den danske folkeskoles styrker og faglighed fastholdes og udvikles, så alle børn bliver så dygtige, som de kan. Reformen har desuden overordnede mål om, at betydningen af elevernes sociale baggrund skal mindskes, og trivslen i skolen øges.

For at tilgodese den enkelte elevs læring er der med reformen lagt op til læringsmålsstyret undervisning. Ved at tage udgangspunkt i klare konkrete læringsmål kan underviseren tydeliggøre for eleverne, hvad de skal lære. For at imødekomme denne aktuelle pædagogiske og didaktiske praksis er der opstillet læringsmål for hvert kapitel.

Sådan får du mest muligt ud af at bruge Perspekt 2.0 II

Kig på lektionens **fokuspunkter** for at danne dig et overblik over indholdet og læs derefter kapitlet igennem.

Kig under forberedelser, og find de nødvendige illustrationer og arbejdsark (perspekt2.dk). Print eventuelle arbejdsark

Gennemfør undervisningen som beskrevet.

Lav en **opsamling** af de vigtigste pointer ved afslutningen af lektionen. Hold fast i læringen videre ved at bruge trinnene etc. i den videre dagligdag.

Perspekt 2.0, modul II – læringsmål

Kapitel 1: Tanker og følelser

Læringsmål	Eleverne har viden om, at mennesker kan tænke forskelligt om den samme situation, og at vores tanker er nært forbundet med vores følelser.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne beskriver tanker og følelser.2. Eleverne forklarer forskelle i tanker hos forskellige mennesker.3. Eleverne forklarer og reflekterer over, hvordan tanker og følelser er forbundne og kan indvirke på hinanden.

Kapitel 2: Kropssprog

Læringsmål	Eleverne har viden om, hvordan kropssprog indgår som et væsentligt element i kommunikation mellem mennesker.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne beskriver kendetegn ved kropssprog.2. Eleverne forklarer sammenhæng mellem følelser og kropssprog.3. Eleverne aflæser enkelt og tydeligt kropssprog hos andre og beskriver kommunikationen.

Kapitel 3: Kommunikation

Læringsmål	Eleverne har viden om, hvordan hensigtsmæssig adfærd kan gavne kommunikation samt hvordan adfærd generelt påvirker kommunikation.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne deltager i en dialog om de tre udtryksformer: passiv, aggressiv og assertiv kommunikation.2. Eleverne øver sig i at anvende assertiv kommunikation.3. Eleverne anvender assertiv kommunikation i praksis.

Kapitel 4: Digital kommunikation

Læringsmål	Eleverne har viden om, hvordan ansigtsløs kommunikation kræver noget særligt af både afsender og modtager.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne deltager i en dialog om ansigtsløs kommunikation.2. Eleverne forstår de særlige vilkår, der gør sig gældende for ansigtsløs kommunikation.3. Eleverne tager højde for denne viden og kommunikerer hensigtsmæssigt – også digitalt.

Kapitel 5: At sige fra

Læringsmål	Eleverne har viden om en hensigtsmæssig strategi til at sige fra.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne deltager i en dialog om muligheden for at sige fra i en svær situation.2. Eleverne øver sig i at anvende værktøjet `At sige fra`.3. Eleverne anvender værktøjet `At sige fra` i praksis.

Kapitel 6: Fakta og antagelser

Læringsmål	Eleverne har viden om forskellen mellem fakta og antagelser.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne adskille fakta fra antagelser.2. Eleverne redegør for forskellen mellem fakta og antagelser.3. Eleverne erkender, at det er almindeligt at tage fejl og lære af det.

Kapitel 7: Mening

Læringsmål	Eleverne har viden om fakta, antagelse og mening.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne beskriver mening som det, vi synes eller mener.2. Eleverne viser forståelse af forskel mellem fakta, antagelse og mening.3. Eleverne formulerer sig om forskellen mellem fakta, antagelse og mening.

Kapitel 8: Fra tanke og følelse til handling

Læringsmål	Eleverne har viden om, at der er sammenhæng mellem tanke, følelse og handling.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne forklarer med udgangspunkt i en fiktiv historie forbindelsen mellem en andens tanke og handling.2. Eleverne forholder sig aktivt til, hvordan en tanke medfører en følelse, der udmøntes i en handling.3. Eleverne forklarer og reflekterer over sammenhæng mellem tanke, følelse og handling.

Kapitel 9: Konsekvenser

Læringsmål	Eleverne har viden om, at handlinger medfører konsekvenser – for en selv og andre.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne beskriver begrebet konsekvenser.2. Eleverne øver sig i at forudse mulige konsekvenser.3. Eleverne reflekterer over sammenhæng mellem handlinger og konsekvenser.

Kapitel 10: Regler, aftaler og forventninger

Læringsmål	Eleverne har viden om, at regler ofte tager udgangspunkt i fællesskabet.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne beskriver begrebet konsekvenser.2. Eleverne reflekterer over sammenhæng mellem handlinger og konsekvenser.3. Eleverne reflekterer over flere forskellige konsekvenser af én handling.

Kapitel 11: At indrømme noget

Læringsmål	Eleverne har viden om en brugbar strategi til at indrømme noget.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne beskriver med udgangspunkt i fiktive situationer brud på regler, aftaler og forventninger.2. Eleverne øver sig i at anvende værktøjet `At indrømme noget`.3. Eleverne anvender værktøjet `At indrømme noget` i praksis og reflekterer over forhold mellem handling og undskyldning.

Kapitel 12: Roller

Læringsmål	Eleverne har viden om, at mennesker kan indgå i forskellige roller i forskellige sammenhænge.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne beskriver med udgangspunkt i fiktive eksempler, hvordan den samme person kan have forskellige roller.2. Eleverne reflekterer over de forskellige rollers betydning.3. Eleverne reflekterer over, hvorfor det samme menneske kan indtage forskellige roller.

Kapitel 13: Andre menneskers synspunkter

Læringsmål	Eleverne har viden om, at mennesker har forskellige synspunkter, og at det kan kvalificere en beslutning at få forskellige synspunkter i spil.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne identificerer forskellige synspunkter ud fra fiktive eksempler.2. Eleverne sætter sig ind i andres synspunkter for at prøve at forstå dem.3. Eleverne indgår i en dialog, hvor flere synspunkter må tilgodeses.

Kapitel 14: Forhandling og kompromis

Læringsmål	Eleverne har viden om forhandling og kompromis, og hvordan begge elementer er væsentlige i et fællesskab.
Tegn på læring	<ol style="list-style-type: none">1. Eleverne beskriver begreberne forhandling og kompromis.2. Eleverne kommunikerer assertivt om egne synspunkter i en forhandlingssituation.3. Eleverne inddrager andre menneskers synspunkter i en forhandlingssituation og øver sig på at finde acceptable løsninger.

Kapitel 15: Afslutning af Perspekt 2, modul II

Kapitlet fungerer som en opsamling på arbejdet med Perspekt 2.0 modul II, og der er derfor ikke formuleret læringsmål for arbejdet i dette kapitel.

Tanker og følelser

Introduktion til underviseren	19
Introduktion til materialet	20
Klassens aftale	20
Hvad er tanker?	21
Følelser	22
Følelsestermometer	23
Opsamling	23

Introduktion til underviseren

I dette første kapitel introduceres hele Perspekt-konceptet for eleverne. Hensigten er at opbygge et stærkt fælles grundlag for trivsel og læring i klassen, hvor eleverne respekterer hinanden trods forskelligheder. I denne sammenhæng er det vigtigt at forpligte hver enkelt elev på en hensigtsmæssig, rummelig og loyal adfærd i undervisningen. Dette kapitel indeholder derfor en indgåelse af ”klassens aftale”. Udover klassens aftale arbejdes der med en forståelse af, at mennesker kan tænke forskelligt om den samme situation og at der er en nær forbindelse mellem vores tanker og følelser. Forståelsen af andre menneskers tanker og følelser er grundlæggende for det videre arbejde med Perspekt 2.0.

Fokuspunkter:

- Eleverne introduceres til Perspekt 2.0 – formål og aktiviteter
- Eleverne laver en fælles aftale for klassens Perspekt-timer
- Eleverne introduceres til tanker via tegninger og foto
- Eleverne reflekterer over, at vi nogle gange har forskellige følelser i samme situation
- Eleverne øver sig på graduering af følelsesintensitet

Forberedelser: Forberede illustrationer til kapitel 1, **Illustration 1.3, 1.4, 1.5** og **1.6** skal printes ud.

1.1 Introduktion til materialet

Klassesamtale

Fortæl eleverne, at det, I nu skal i gang med, hedder Perspekt. Perspekt er et læringsmateriale, som I skal have en gang om ugen de næste måneder. De skal lære nogle ting, som de kan bruge både i og udenfor skolen. For eksempel skal eleverne lære:

- hvordan man er en god kammerat
- hvordan man bliver god til at forstå andre
- hvordan man bliver god til at tænke sig om
- hvordan man bliver god til at tænke over, hvad der er rigtigt og forkert at gøre

1.2 Klassens aftale

Klassesamtale

Det er hensigtsmæssigt, hvis klassen aftaler nogle spilleregler for Perspekt-timerne. Du skal derfor guide klassen igennem en sådan aftale.

Eleverne vil igennem programmet komme til at spille rollespil, diskutere, spille, lege osv. Eleverne skal have lyst til at deltage i aktiviteterne og i nogle kapitler have lyst til at stille egne autentiske eksempler til rådighed for klassen. Klassens aftale skal derfor afspejle og skabe en ramme for trykthed og tillid.

Perspekt-timerne skulle gerne være præget af megen latter, og klassens aftale kan derfor også indeholde noget om, at vi griner sammen og også

I Perspekt-timerne skal I snakke, gå rundt i klassen, lege, spille rollespil, se på tegninger og fotos og mange andre ting. I skal ikke læse eller skrive særlig meget – og heller ikke regne matematikstykker eller lave hjemmearbejde til timerne.

nogle gange af hinanden (rollespil f.eks.). Men vi gør ikke nar af hinanden, vi fornærmer og ydmyger ikke hinanden eller lignende.

Derudover bør aftalen indeholde almindelige samværsregler – som f.eks. at alle er til stede, når timerne begynder, at man skal lade være med at være højroset, at man skal lade andre komme til orde osv.

Det er en mulighed at udfærdige aftalen som et dokument, der kan printes og efterfølgende underskrives af alle klassens elever. Dokumentet kan lamineres og hænges op i klassen, så det er synligt for eleverne.

1.3 Hvad er tanker?

Klasseaktivitet med tegninger

Vis eleverne **illustration 1.1**

Stil følgende spørgsmål til enkeltelever:

Hvad foregår der?
Sker der noget?
Hvor?
Hvad betyder tankeboblen?
Hvad tror du, han tænker på?

Spørg dem, om de kender tankebobler fra tegneserier eller andet:

Hvor sidder tankeboblen i en tegneserie? (ved hovedet på den, som tænker)
Hvorfor? (fordi tanker foregår i hovedet)
Hvad er der i tankeboblen? (ord)

Vis nu eleverne **illustration 1.2**
Spørg 3-4 elever:

Hvorfor står pigen og kigger op i luften?
Hvad ser hun på?

Spørg, indtil du har fået 3-4 forskellige svar.

Tal med eleverne om, at selv om de ser på det samme billede, så tænker de noget forskelligt. Bred nu samtalen ud og spørg, om de kender det fra andre situationer – at andre tænker noget andet end en selv om den samme situation. Giv eventuelt et eksempel fra dit eget liv.

1.4 Følelser

Aktiv klasseøvelse

Tag en kort snak med eleverne om følelser. Spørg dem, hvad følelser er, og lad dem komme med bud på forskellige følelser (glæde/glad, vrede/sur, angst/bange, sorg/ked af det, overrasket, lykkelig osv.). Bed gerne om eksempler på, hvad der kan frembringe disse følelser hos dem.

Vis nu eleverne de fire smileys du har printet (**Illustration 1.3, 1.4, 1.5 og 1.6**), og tal kort om, hvilken følelse de hver især symboliserer (glæde, vrede, angst/bange, sorg/ked af det). Vælg fire elever, som skal stå ved siden af hinanden på en række med hver sin smiley holdt op i luften. De skal stå et sted i klassen, hvor der er plads til, at de øvrige elever kan samles foran dem.

Fortæl klassen, at du om lidt læser nogle situationer op for dem. De skal gå hen og stille sig ved den af deres kammerater, som har den smiley, der passer til den følelse, de får, hvis der sker det, du nu læser op. Læs situationerne op for eleverne en for en, og afslut øvelsen med at tale med eleverne om, hvor de stod – og især om, at de måske ikke alle stod det samme sted.

Du har tabt 100 kroner og kan ikke finde dem
Du går på gaden og opdager, at der kommer en stor hund løbende hen imod dig
Der er en, der driller din ven, så han/hun begynder at græde
Nogen har sendt dig en sur sms
Nogen har taget dit penaltus
Da du skal hjem fra skole, opdager du, at din cykel er flad
Du taber din telefon i toilettet
Du opdager, at der sidder en bi i dit hår
Du og din familie vinder en rejse

1.5 Følelsestermometer

Klasseøvelse i par

Eleverne skal nu tilbage på deres plads. Du tegner et termometer på tavlen, som ikke er højere, end at eleverne både kan nå top og bund. Fortæl eleverne, at det er et følelsestermometer, som angiver, hvor kraftig en følelse er – ikke om den er positiv eller negativ.

Bed nu to elever komme op til tavlen – de skal stå på hver sin side af termometeret med hvert sit

stykke kridt eller hver sin pen. Læs nu de samme sætninger op som du gjorde før – en for en. Lad efter hver sætning de to elever angive med en streg på hver sin side af termometeret hvor stærk en følelse sætningen udløser hos dem. Du kan lade et nyt elevpar prøve efter hver sætning. Bliv ved, så længe det er sjovt! Hvis du har elever, som er gode læsere, kan de eventuelt tage din plads.

Opsamling

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.

- Klassens aftale
- Hvad tanker er
- Vi tænker noget forskelligt
- Vi føler noget forskelligt

Kropssprog

Introduktion til underviseren	25
Introduktion til kropssprog	26
Statuen	27
Kropsteater	28
Opsamling	29

Introduktion til underviseren

I dette kapitel skal eleverne bevidstgøres om kropssproget og dets betydning for kommunikationen. I denne sammenhæng forstås 'kropssprog' som al nonverbal kommunikation. Ikke kun gestik og kropsholdning men også mimik og ansigtsudtryk. Det har stor værdi at kunne aflæse de signaler, andre sender, men det er lige så vigtigt at fokusere på de signaler, man selv sender til de personer, man er sammen med. Bevidsthed om eget kropssprog er desuden særlig vigtig i forhold til Perspektks overordnede formål. Hvis man styrker elevernes evne til at mærke de signaler, deres egen krop sender, f.eks. når de står i en vanskelig eller potentielt problematisk situation, bliver de betydeligt bedre rustet til en refleksiv adfærd omkring dette. Elevernes evne til at aflæse andres kropssprog vil ligeledes kunne bidrage positivt til fællesskabet, idet eleverne kan bringe denne evne i spil i mødet med andre mennesker.

Fokuspunkter:

- Eleverne oplever, at kroppen kan fortælle noget, og ser betydningen af kropssprog kontra talesprog
- Eleverne arbejder konkret med kroppens følelsesmæssige udtryk
- Via en historie og "kropsteater" øver eleverne bevidsthed om kropssprog

Forberedelser: Finde de fire smileys du printede i kapitel 1 frem.

2.1 Introduktion til kropssprog

Klassesamtale

Tal med eleverne om kropssprog. Bed dem komme med eksempler på, hvordan og hvornår man kan bruge kroppen til at fortælle andre noget – uden at tale/bruge ord. Vælg enkeltelever ud, og bed dem på skift rejse sig og med kroppen mime det, du siger. Resten af klassen må gerne høre, hvad du siger. I parenteserne er der forslag til, hvilket kropssprog eleverne kan bruge (stilles evt. op på samme måde som i øvelsen "Følelser" i kapitel 1):

- Ti lige stille (lægge en finger på læben)
- Hej med dig (vinke eller give hånd)
- Farvel (vinke eller give hånd)
- Du skal den vej (pege)
- Stop (vend håndfladen mod en anden)
- Kom lige herhen (vinke nogen hen til sig)

Spørg eleverne, om de kan komme i tanker om flere eksempler, og tal derefter med dem om, at vi også bruger kropssproget til at vise, hvordan vi har det – ikke kun til "beskeder", sådan som de lige har mimet. Spørg dem, hvordan man kan se på andre, om de er kede af det eller glade – selv om de ikke siger noget. Referér til de smileys, I brugte i kapitel

1. Hold de fire smileys op en for en, spørg, hvilken følelse de repræsenterer, og bed eleverne uddybe, hvordan de kan se, hvilke følelser der er tale om (bed dem beskrive øjne, mund, øjenbryn osv. på hver enkelt smiley).

Vælg nu enkeltelever ud, og bed dem på skift rejse sig og med kroppen og ansigtet mime den følelse, du siger:

- Glæde
- Sorg (ked af det)
- Angst (bange)
- Vrede (sur)

Suppler gerne med andre, som eleverne selv finder på, og lad de andre elever gætte på, hvilken følelse, der mimes.

Lav nu en kort øvelse med eleverne, hvor du fire gange med dit kropssprog signalerer en følelse, mens du med dit talesprog signalerer det stik modsatte! Bed eleverne lægge mærke til, om de tror på det, du siger, eller på det, du gør.

2.2 Statuen

Formningsøvelse

I denne øvelse skal eleverne forme en af deres kammerater til en figur (statue), som forestiller en person i et bestemt humør. De skal forestille sig, at deres kammerat er en klump ler eller modeller-voks. Del klassen ind i fire grupper, og vælg (eller lad dem selv vælge), hvem der skal være statue. De fire grupper skal nu hver for sig forme statuen efter dine anvisninger.

Første gang skal statuen ligne en person, som er rasende. De skal tænke over følgende:

- Hvordan holdes armene?
- Hænderne?
- Hovedet?
- Øjnene?
- Munden
- Fødderne?
- Brystkassen?
- Andet?

Lad dem modellere på deres kammerat i cirka to minutter. Når de er færdige, kigger I sammen på de fire forskellige statuer og taler om, hvordan de hver især ser ud. Tal med dem om, at der ikke kun er en måde at se rasende ud på – alle har deres egen måde.

Gentag nu med sorg/ked af det, angst/bange/for-skrækket og meget glad. Skift eventuelt modellen ud, så andre elever også prøver statuerollen.

KROPSSPROG	STEMMEFØRING	REPLIK
Du smiler bredt, rækker begge arme i vejret og hopper på stedet	Glad	Jeg er bare så ked af det i dag
Du ser trist ud, snøfter, skuldrene hænger	Lavmælt	Jeg er i supergodt humør i dag!
Lægger hovedet på skrå, smiler lidt og rækker håndfladerne frem	Mild	Jeg synes du er dum!
Sætter hænderne i siden, rynker brynene, stikker ansigtet lidt frem	Vred	Hvor er det dejligt at se dig!

Tal med eleverne om, at hvis vi vil vide, hvad andre mennesker tænker og føler, så skal vi ikke kun lægge mærke til, hvad de siger. Det er vigtigt også

at holde øje med, hvordan de taler med kroppen og ansigtet – hvordan de bruger deres kropssprog – det er ikke nok at lytte.

2.3 Kropsteater

Historie

Fortæl eleverne nedenstående historie. Hver gang du siger noget om kropssproget eller bevægelser hos Nikolaj i historien, skal eleverne gøre det samme som ham. Hold eventuelt en kunstpause hver gang, så du får alle med. Aktiviteten kan være grænseoverskridende for nogle elever, men hvis I får skabt en stemning, hvor det er ok at grine sammen, kan det gå lettere.

Nikolaj sidder i sofaen i stuen og ser TV lørdag eftermiddag. (Her sidder eleverne på deres pladser, som om de ser fjernsyn.) Det er efterår, og udenfor regner det og blæser. Det er næsten mørkt, også inde i stuen, for han har ikke tændt lampen, og det er kun lyset fra fjernsynet, der skinner ud i stuen. Tv-programmet er slut, og rulleteksterne kører hen over skærmen. Der er dejlig varmt i stuen. Nikolaj glider langsomt længere og længere tilbage i sofaen, armene hænger ned langs siden, og hans hoved falder forover, så hagen næsten rammer brystet. (Eleverne gør det samme.)

Hans øjne er nu bittesmå, og han trækker vejret tungt. Pludselig hører han en lyd uden for vinduet, det lyder som et dyr af en slags. Et stort dyr. Han åbner øjnene, retter sig op i sofaen og kigger ud. Han kniber øjnene sammen og rynker panden for bedre at kunne se. I mørket udenfor kan han skimte noget, der ligner et ansigt, men det var kun et kort øjeblik, så forsvandt det igen. (Eleverne skulle nu gerne have øjnene knebet sammen og panden rynket.)

Nikolaj rejser sig fra sofaen og går langsomt hen til vinduet. (Det samme gør eleverne.)

Han bider tænderne sammen, og hans krop ryster lidt, hver gang han trækker vejret. Det føles mærkeligt i halsen, da han når hen til vinduet, og han løfter hænderne op foran kroppen, som om han ville forsvare sig mod noget. Han bøjer sig frem mod vinduet, og dér – gemt inde i den store grønne busk lige ud for vinduet – ser han ansigtet

igen. Det ligner et kæmpestort abeansigt med stort brunt hår og småbitte øjne, der sidder helt inde ved næsen.

Nikolaj bliver nu helt stiv af skræk og kan ikke bevæge sig. Det er, som om han er frosset fast til gulvet, bøjet frem mod vinduet og med åben mund og øjnene spærret helt op. Han har trukket skuldrene helt op til ørerne, og han kan mærke hjertet slå meget hurtigt. (Eleverne skulle nu gerne stå henne ved vinduerne og se ud som om, de er stive af skræk.)

"Aben" hopper nu ud fra busken og kommer helt hen til vinduet. Hov, vent, den har jo cowboybukser på... og tennissko! Nikolaj smiler og retter sig op, han ånder ud og kan mærke, at hans krop og ansigt slapper af, og hans skuldre falder ned igen. Det er et abeansigt med en menneskekrop! (Eleverne gør det samme.)

Nikolaj rynker øjenbrynene. Han sætter den ene hånd i siden og klør sig i håret med den anden hånd. Nu kan han høre "aben" grine, og han er sikker på, at det er en stemme, han kender, men hvem? "Aben" løfter hænderne og tager sin abemaskе af. Inden under masken dukker Nikolajs fætter, Jonas, frem. Han griner, og Nikolaj smiler og vinker ham ind stuen. De to drenge sætter sig i sofaen.

Tal med klassen om hvordan Nikolaj kunne mærke følelserne i kroppen.

Opsamling

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag. Repetér med dem, på hvilke områder vi mennesker kan være forskellige, ved at referere til kapitlets øvelser:

- Kropssproget viser hvordan vi har det
- Eleverne har talt om glæde, sorg, angst og vrede
- Følelser kan mærkes i kroppen

Kommunikation

Introduktion til underviseren	31
Intro til verbal kommunikation	31
Introduktion til tre udtryksformer	32
1-2-3	33
Øve assertiv kommunikation	34
Opsamling	35

Introduktion til underviseren

Som noget grundlæggende i arbejdet med Perspekt trænes elevernes kompetence til at træffe hensigtsmæssige valg inden for adfærd, kommunikation og samvær. I dette kapitel introduceres eleverne for begreberne aggressiv, passiv og assertiv kommunikation. Kapitlets hensigt er at skabe en bevidsthed om, at vi ved at træffe aktive valg i måden at kommunikere på kan påvirke den situation, vi befinder os i. Som en introduktion til arbejdet med kommunikation inddrages en øvelse, der kan give eleverne et tydeligt billede af, at også stemmestyrken spiller ind, når vi kommunikerer. Der arbejdes mod, at eleverne ser værdien i at kommunikere assertivt. Assertiv kommunikation er ingen garanti for, at man lykkes med sit forehavende, men sandsynligheden for, at tingene lykkes vil ofte vise sig større end ved aggressiv eller passiv kommunikation.

Fokuspunkter:

- Eleverne introduceres til verbal kommunikation via en korøvelse og skalaangivelse
- Eleverne introduceres for aggressiv, passiv og assertiv kommunikation
- Eleverne præsenteres for tre trin, der kan anvendes i situationer, hvor assertiv adfærd er hensigtsmæssig
- Eleverne øver sig gennem rollespil i at bruge de tre trin

Forberedelser: Forberede illustrationer til kapitel 3, finde et stykke kridt til øvelsen "Intro til verbal kommunikation", finde 4-5 tuscher eller kuglepenne til øvelsen "1-2-3".

3.1 Intro til verbal kommunikation

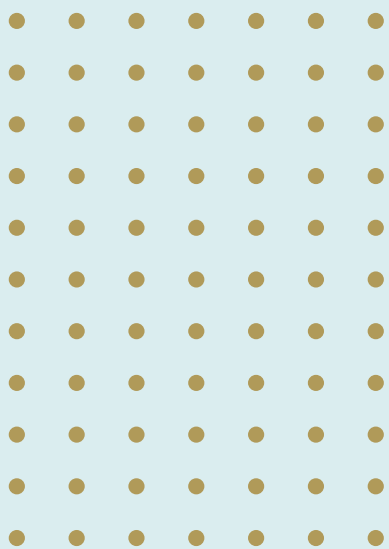
Korøvelse

Fortæl eleverne, at de skal forestille sig, at deres stemmer er en radio, du kan skrue op og ned for. Tegn en streg med kridt på gulvet, og forklar eleverne, at den er som en volumenknop på en radio. Jo længere du bevæger dig op ad strengen/skalaen – jo højere volumen. Stil dig nu i den lave ende af volumenskalaen, og bed eleverne sige en lyd (f.eks. "Mmmm" eller "Ahhhh"). Forklar dem, at du nu begynder at gå "op ad skalaen", og jo nærmere du kommer den anden ende af strengen, jo højere skal de sige lyden.

Lad klassen prøve igen – denne gang skal de gentage sætningen "Ti lige stille" i kor. Du stiller dig i den høje ende af skalaen, så eleverne starter med

at råbe meget højt, og derefter gradvist sænker stemmestyrken til en hvisken, efterhånden som du når hen til den anden ende af skalaen. Gentag derefter med sætningen: "Du har taget min blyant", hvor du starter i den lave ende.

Spørg eleverne, hvordan det føles at tale med nogen, der råber – bed gerne om eksempler fra elevernes hverdag. Spørg dernæst, hvordan det føles at tale med nogen, der taler så lavt, at man næsten ikke kan høre det..

3.2 Introduktion til tre udtryksformer

Gennemgang af trin

Vis eleverne **illustration 3.1** (aggressiv dreng), og forklar eleverne, at den måde, denne dreng taler og opfører sig på, kalder vi aggressiv. Vis via din egen placering på kridtstregen, at talestyrken er høj, og lad eleverne gentage ordet "aggressiv" et par gange. Lad gerne eleverne komme med eksempler på aggressiv tale og adfærd.

Drengen på den næste illustration, eleverne skal se, opfører sig lige modsat. **Vis illustration 3.2** (passiv dreng). Han taler og opfører sig passivt. Vis igen via din egen placering på stregen, at talestyrken her er meget lav.

3

Fortæl dem, at der er en tredje mulighed, som man kan sige ligger midt på stregen. Vis dem **illustration 3.3** (assertiv dreng). Denne kommunikationsform kalder vi assertiv. Når man er assertiv, taler man ikke for højt, men højt nok. Man er tydelig omkring hvordan man har det, og hvad man har brug for. Vis eleverne talestyrken ved at stå midt på stregen.

3.3 1-2-3

Klassegennemgang

Fortæl nu eleverne, at du har et forslag til, hvad de kan sige og gøre, hvis nogen opfører sig dårligt over for dem. Det de nu skal lære, kan hjælpe dem med at kommunikere assertivt; altså at man er tydelig omkring hvordan andres handlinger påvirker én og at man er i stand til at sætte grænser.

Vis eleverne **illustration 3.4**. Det forestiller en hånd, hvor der er skrevet et 1-tal på tommelfingeren. Tallet repræsenterer det første af tre trin i en øvelse som børnene skal lære. Fortæl eleverne, at 1-tallet betyder "Hvad er der sket?". Bed dem skrive et 1-tal med kuglepen på deres egen tommelfinger, og forklar dem, at første trin er, at man skal sige til den anden person, hvad der er sket.

Gå nu rundt blandt eleverne, og tag en ting fra hver elevs bord/skub lidt til eleven/smider noget på gulvet eller lignende. Bed hver gang eleven beskrive, hvad du gjorde (kun fakta – ingen følelser endnu!). For eksempel:

- Du har taget mit viskelæder
- Du skubbede til mig
- Du smed min blyant på gulvet med vilje
- Osv.

Beskriv eventuelt selv de første par gange, så eleverne er med på hvad, de skal. Understreg gerne pointen fra den foregående øvelse med hvordan stemmeleje påvirker udsagnet. Bed eleverne kommunikere assertivt i denne øvelse.

Vis dem nu **Illustration 3.5** med to fingre, hvor der nu er tegnet et 2-tal på pegefingeren. 2-tallet betyder "Hvad føler jeg?". Bed derpå eleverne skrive et 2-tal på deres pegefinger. Forklar dem, at

2-tallet er andet trin og betyder, at de skal fortælle den anden person, hvad de føler i forbindelse med det der er sket.

Gå igen rundt til eleverne, og gør som før. Hjælp eleverne ved at sige, at det er et slags skuespil, og at du spiller en rolle som en anden person, en der kan finde på at drille. Denne gang skal de både bruge trin 1 og 2 – altså eksempelvis sige:

- Du har taget mit viskelæder – jeg bliver ked af det
- Du skubber til mig – jeg bliver sur
- Du smider min blyant på gulvet med vilje – jeg bliver vred
- Osv.

Understreg også her, hvordan stemmeleje påvirker udsagnet og giv gerne eksempler, der tydeliggør pointen.

Vis dem nu **illustration 3.6** med tre fingre, hvor der er tegnet et 3-tal på langefingeren. 3-tallet betyder "Hvad vil jeg gerne have, der sker nu?". Bed eleverne skrive et 3-tal på deres langefinger. Forklar dem, at 3-tallet betyder, at de nu skal fortælle den anden person, hvad de gerne vil have, han/hun skal gøre.

Tag en sidste runde blandt eleverne, og sig, at de denne gang skal bruge alle tre trin ("fingre") og eksempelvis sige:

- Du har taget mit viskelæder – jeg bliver ked af det – jeg vil gerne have, at du afleverer det igen
- Du skubber til mig – jeg bliver sur – jeg vil gerne have, at du lader være
- Du smider min blyant på gulvet med vilje – jeg bliver vred – jeg vil gerne have, at du samler den op igen
- Osv.

Pointér hvordan stemmeleje får de forskellige udsagn til at lyde forskelligt.

3.4 Øve assertiv kommunikation

Makkerøvelse

I denne øvelse skal eleverne to og to øve assertiv respons på situationer, som du læser højt for dem. Du læser én situation højt ad gangen, hvorefter eleverne to og to diskuterer gode, assertive svar. Det kan kræve en del øvelse. Det kan være en fordel at tage første eksempel på klassen, så I får gode muligheder i spil. Mind eleverne om tre trin, der kan være en hjælp til assertiv kommunikation. Henled opmærksomheden på **illustration 3.6** (med tre fingre) eller notér følgende på tavlen:

1. En beskrivelse af, hvad der er sket
2. Hvad gør det ved mig/hvordan har jeg det med det?
3. Hvad vil jeg gerne have, at der sker nu?

Efter hver enkelt øvelse, samler I op i plenum ved at høre gode bud på mulige svar. Tal gerne med eleverne om, at det ikke altid er nemt at vide, hvad man skal sige i disse situationer, men at de tre trin kan være en hjælp til at kommunikere tydeligt.

En af dine klassekammerater synes, det er sjovt at kalde dig et øgenavn. Du kan ikke lide det og har sagt det flere gange. Nu kalder hun dig det igen. Hvad ville du sige i den situation?

En af dine venner fremviser et billede af dig, som hun har fundet på din mobiltelefon, uden at du har givet hende lov til det. Du vil ikke have at andre ser billedet. Hvad ville du sige i den situation?

Du står uden for skolen og venter på din klassekammerat. Pludselig kommer en fra parallelklassen løbende og skubber til dig og beskylder dig for at have taget hans jakke. Det er ikke sandt. Hvad ville du sige i den situation?

En af dine kammerater har lånt din cykel. Da han afleverer den tilbage til dig, er den helt skrammet. Han lader som ingenting. Hvad ville du sige i den situation?

Du står i en lang kø ved skoleboden og skal købe din mad. Endelig er det din tur, men en elev på din egen alder går bare ind foran dig og begynder at sige, hvad hun gerne vil have. Hvad ville du sige i den situation?

Du opdager, at en af dine klassekammerater gør nar af dit tøj over for andre. Hvad ville du sige i den situation?

Opsamling

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.

- Om hvordan man bruger stemmen: Aggressiv, passiv og assertiv kommunikation
- Assertiv kommunikation: Tre trin man kan bruge hvis nogen opfører sig dårligt

Digital kommunikation

Introduktion til underviseren	37
Introduktion til digital kommunikation	38
Misforståelser	38
Misforståelser II	39
Assertiv kommunikation på nettet	40
En dårlig joke	41
Opsamling	41

Introduktion til underviseren

Indholdet i dette kapitel ligger i forlængelse af det forgående kapitel om kommunikation. Her lægges vægt på de særlige vilkår, der gør sig gældende for både afsender og modtager, når det drejer sig om ansigtsløs kommunikation; i dette kapitel eksemplificeret af problemstillinger ved digital kommunikation. Som noget særligt henledes elevernes opmærksomhed på, hvordan der hurtigt kan opstå misforståelser, når man i situationen ikke har mulighed for at aflæse kropssprog mm. Der trænes fortsat assertiv kommunikation som en hensigtsmæssig kommunikationsform til at undgå at optrappe en potentiel konflikt.

Fokuspunkter:

- Eleverne reflekterer over, hvordan digital kommunikation er forskellig fra kommunikation hvor man taler sammen ansigt til ansigt
- Eleverne reflekterer over, hvordan skriftlige udsagn kan tolkes på forskellige måder
- Eleverne introduceres til forskellige tolkninger af emojis/smileys
- Eleverne reflekterer over hvordan sproget i en sms-udveksling virker konfliktoptrappende
- Gennem en historie introduceres eleverne til en form for digital mobning, og reflekterer derefter over hvordan mobningen i historien kan stoppes (valgfri øvelse)

Forberedelser: Forberede illustrationer til kapitel 4, sørge for at eleverne har deres egne mobiltelefoner til øvelsen "Misforståelser II" (evt. papir de kan skrive på, hvis du vurderer, at mobiltelefoner ikke er ønskelige i timen eller hvis ikke alle elever har en mobiltelefon).

4.1 Introduktion til digital kommunikation

Brainstorm

Begynd med at spørge eleverne om de kan forestille sig, hvordan digital kommunikation adskiller sig fra at tale sammen ansigt til ansigt. Lad dem sidde i par og drøfte det i nogle minutter, og bed så eleverne dele det, de er kommet frem til, mens du noterer stikord på tavlen.

Hvis de ikke selv kommer i tanker om noget, kan du spore dem ind på emnet ved hjælp af følgende punkter:

- Man mangler kropssprog
- Man mangler mimik
- Man mangler tonefald

- Man mangler muligheden for at se den andens reaktioner og tilpasse sin kommunikation derefter
- Man behøver ikke svare med det samme
- Man kan bruge forskellige symboler/emojis
- Det, man skriver, bliver ved med at være synligt
- Det, man skriver, kan blive synligt for mange andre
- Man ved ikke, hvad modtageren ellers er i gang med, når han/hun læser det

Saml op på øvelsen ved at konkludere at der er mange ting der gør digital kommunikation til noget særligt.

4.2 Misforståelser

Pardrøftelse

Spørg eleverne om de ved hvad misforståelser er. Når de har givet nogle bud på det, fortæller du, at alle de ting I lige har talt om vedrørende digital kommunikation kan føre til misforståelser når man skriver sammen.

Fortæl eleverne, at du nu vil vise dem en række udsagn. Eleverne skal sidde sammen to og to, og for hvert udsagn skal de komme frem til to (eller flere) forskellige måder at forstå udsagnet på. De kan notere stikord for hvert udsagn, så de kan huske hvad de har tænkt, men de behøver ikke skrive en masse tekst ned.

Det første eksempel gennemgår du sammen med hele klassen, så det bliver tydeligt for eleverne hvad øvelsen går ud på.

Hvordan har du det? Du virkede ret sur i går!

Spørg eleverne, om de kan komme med forslag til, hvad personen mener. Tal lidt om det sammen i klassen. Forsøg at spore eleverne ind på, at beskeden både kan forstås som medfølelse (læs beskeden op med mild stemme og tryk på **har**) og irriteret (læs beskeden op med hård stemme og tryk på **ret**).

Forklar eleverne, at kropssproget og tonefaldet står for en stor del af forståelsen når vi kommunikerer med andre mennesker. Derfor kan man tit komme til at misforstå noget, hvis man kun skriver sammen.

Lad nu eleverne tale videre parvis om følgende udsagn/beskeder:

Super fed musik i går, ik?

Du er virkelig god til at danse!

Hvornår kommer du? Jeg har ventet så længe!

Du er bare SÅ sej...

Når de har haft tid nok til at tale om udsagnene kan eleverne fortælle om deres forskellige tolkninger. Der findes ikke rigtige og forkerte svar i denne øvelse – pointen er, at eleverne skal blive bevidste om, hvordan der kan opstå misforståelser når man kommunikerer skriftligt, og at de fleste sætninger kan forstås både positivt og negativt.

4.3 Misforståelser II

Pardrøftelse

Denne øvelse er en fortsættelse af den forrige, men med en ny vinkel, emojis, som bruges til at udtrykke følelser etc. i sms/internetsprog.

Spørg eleverne, om de selv bruger emojis, når de sender beskeder. Kan de give nogle eksempler på, hvilke emojis de bruger? Det vil være fint, hvis eleverne kan beskrive den emoji, de taler om, så de andre elever kan danne sig et billede af, hvordan den ser ud – og også forstå, hvilken betydning eleven tillægger den.

Spørg derefter om de ved hvorfor man bruger emojis. Er det fordi det er sjovt? Fordi de gør det nemmere at forstå hinanden? Begge svar er korrekte, men fortæl eleverne, at mange ser på emojis som en måde at gøre det skriftlige sprog nemmere at forstå. Hvis man er irriteret, kan man poste et surt ansigt – hvis man er glad, kan man poste et grinende ansigt osv.

Når I har talt lidt om det, viser du dem følgende **illustration 4.1**:

Peg på de forskellige emojis, og spørg eleverne om hvad de tror de forskellige eksempler betyder. Er der nogen, der ser gladere ud end andre? Nogen der ser mere sympatiske ud?

Når I har talt lidt om det, fortæller du, at dette er den samme emoji, men vist som den ser ud på forskellige typer telefoner/internetsider: en grinende emoji.

Med udgangspunkt i de forskellige tanker eleverne havde om betydningen, taler I om, hvordan man kan komme til at misforstå hinandens beskeder, hvis man bruger emojis, hvor afsender og modtager ikke har samme opfattelse af, hvordan de skal tolkes og dermed hvilken betydning, man tillægger dem.

Nu viser du dem den næste **illustration 4.2**:

Spørg eleverne om hvad de tror den forestiller. Er den sur? Glad? Stolt? Irriteret? Andre følelser? Lad eleverne tale sammen to og to, og bed dem derefter om sammen at skrive en sms, hvor de bruger denne emoji.

Når de har skrevet deres sms'er kan du bede hvert par læse deres sms op, og derefter fortælle om hvordan emojien understøtter budskabet i den.

Hvis der er forskellige tolkninger af den, kan I tale lidt om det. Sandsynligvis forstår eleverne emojien som et fnys – altså som en der er sur eller frustreret over noget.

Fortæl eleverne så at den officielle betydning af denne emoji er **"triumf"**. Dem, der har lavet den, har altså ment, at den skal vise et ansigt som er stolt over noget, men det er en emoji som bliver brugt på en helt anden måde af rigtig mange mennesker.

Pointér at mange konflikter på nettet/telefoner bunder i misforståelser fordi man ikke kan se hinandens kropssprog/høre hinandens tonefald, og at emojis er ment som, en hjælp til at undgå dette.

Øvelsen afsluttes ved, at du spørger eleverne om hvad, der kan ske i en sms/internet-udveksling, hvis man tolker betydningen af emojis forskelligt.

4.4 Assertiv kommunikation på nettet

Brainstorm og parøvelse

Fortæl eleverne, at det kan være svært at stoppe en digital konflikt, hvis den først er begyndt. Ofte er man mere konfronterende skriftligt, end man ville være hvis man stod overfor hinanden, og ens empati – altså evne til at forstå hvordan andre har det – bliver mindre.

Eleverne skal nu forholde sig til en sms-udveksling mellem to venner, Emil og Lea, der dagen inden har været i biografen sammen, og nu har en konflikt (vis **Illustration 4.3**). Fortæl eleverne, at I ikke ved hvad, der er sket, men at I sammen vil kigge på sproget i hver enkelt sms, og tale om, hvad det er ved den, der gør den konfliktoptrappende. Derefter vil I sammen komme frem til forslag til, hvordan den kunne blive formuleret på en assertiv måde.

Bed en elev af gangen læse en besked op, og spørg derefter forskellige elever om, hvad det er ved beskeden, der gør, at den er konfliktoptrappende.

Spørg derefter til, hvordan den kunne være formuleret på en mere assertiv og hensigtsmæssig måde.

Hvis eleverne ikke selv kommer i tanker om det, kan du foreslå, hvad I kan kigge efter. For eksempel:

- Brug af flere udråbstegn/spørgsmålstegn
- Brug af store bogstaver
- Brug af sure emojis eller emojis der kan misforstås
- Anklagende sprog
- Bandeord
- Mangel på interesse/medfølelse for den andens synspunkter
- Andet?

Afslut øvelsen med, at eleverne sætter sig sammen to og to. De skal nu formulere en ny sms-udveksling, hvor udgangspunktet er det samme (en dreng,

Emil, spørger en veninde, Lea, om hvorfor hun gik i går), men hvor der er fokus på den assertive og konfliktnedtrappende kommunikation fra begge sider. Saml op på øvelsen ved, at hvert par læser deres sms-udveksling op.

4.5 En dårlig joke

Historie

Denne øvelse er valgfri.

Mathias var på vej hjem fra skole en dag, da tre drenge, han ikke kendte så godt, gik forbi ham. Da de så ham sagde den ene dreng "fedt billede!" til ham, og de andre grinede højt. Mathias forstod ikke hvad de mente. Han kendte ikke til noget billede, og tænkte ikke mere over det.

Da han kom hjem satte han sig ned for at lave lektier. Det første han så, da han åbnede sin computer, var et billede af ham selv, taget på en strand i sommerferien. Nogen havde redigeret billedet og sat en anden krop på, og så havde Andreas fra klassen delt det på Facebook! Billedet var blevet delt mange gange, og der var mange grimme kommentarer under – de fleste fra personer han ikke vidste, hvem var.

Mathias forstod ingenting. Han bestemte sig for at finde ud af det, så han ringede til Andreas. Da han svarede, lød han meget usikker. Han indrømmede, at han havde ændret på billedet og postet det, men forklarede, at det var ment som en joke. Han havde ikke tænkt sig at mobbe Mathias, men så var der mange andre, der var begyndt at kommentere på og dele billedet, og han vidste ikke, hvordan han skulle stoppe det.

Mathias synes det var ubehageligt. Senere samme dag begyndte han at få beskeder fra forskellige venner, hvor de skrev at billedet af ham var blevet delt mange forskellige steder, og at de ikke forstod hvad, der foregik. Mathias begyndte at få det dårligt over det, og han kunne mærke, at han blev helt urolig i maven, når han tænkte på, at han skulle i skole i morgen.

Næste dag sagde Mathias til sine forældre, at han var syg, og han blev hjemme. Han var blevet bange for, hvad der ville komme af beskeder på

Facebook, så hver gang der dukkede noget op på hans telefon, blev han nervøs. Det blev en lang dag derhjemme.

Da Andreas opdagede, at Mathias ikke var i skole, bestemte han sig for at gøre noget. Han følte, at det var hans skyld, at Mathias' billede var blevet spredt, og at en masse fremmede mennesker havde skrevet grimme kommentarer til ham. Men hvad kunne han gøre? Det første han bestemte sig for at gøre, var at tale med de andre i klassen. Men han vidste ikke helt, hvad han skulle sige.

Bed eleverne forestille sig, at Andreas spurgte dem om hvad han kunne gøre. Hvad kunne han gøre for at stoppe det? Hvad kunne han gøre for at hjælpe Mathias? Lad dem tænke lidt, før de sætter sig sammen i små grupper (4-5 elever i hver), og udarbejder en liste med forslag.

Du går rundt mellem grupperne og hjælper dem i gang, hvis det er svært. Her følger en liste med forslag, som du kan spore dem ind på, hvis det er nødvendigt.

- Vise sin støtte til Mathias ved at tale med ham om, hvordan han har det
- Vise sin støtte til Mathias over for andre ved åbent at modsige det, der postes og tage afstand fra det
- Tage screenshots, så man har bevis for, hvad der er sket
- Hurtigt involvere voksne, der kan hjælpe
- Andreas kan blokere billedet, så det ikke kan deles mere
- Andet?

Opsamling

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.

- Hvad der er særligt ved digital kommunikation
- Man kan nemt misforstå hinanden når man skriver sammen, fordi man mangler kropssprog, tonefald og mimik
- Emojis bruges til at gøre kommunikationen tydeligere – men det fungerer ikke altid så godt
- Hvordan man kan undgå at optrappe konflikter når man skriver digitalt
- Hvordan man kan hjælpe andre, hvis de oplever digital mobning (hvis de har gennemført øvelse 4.5)

At sige fra

Introduktion til underviseren	43
Amalie og pigerne I	44
Tre trin: At sige fra	46
Amalie og pigerne II	74
Brug af de tre trin	48
Opsamling	49

Introduktion til underviseren

Omdrejningspunktet i dette kapitel er den sociale færdighed "at sige fra". Denne færdighed er central i mange sammenhænge, f.eks. i forbindelse med gruppepres, hvor det kan være uhyre vanskeligt for den enkelte at finde ud af, hvad man kan sige i situationer, hvor andre forsøger at presse én til noget, man ikke har lyst til. Det kan være, at nogen forsøger at presse én ind i en gruppe, man ikke har lyst til at være en del af, at nogen forsøger at presse én til at gøre ting, der går ud over tredjepart – eller helt generelt at man føler sig presset til at foretage sig noget, hvor ens moralske og/eller personlige grænser bliver overskredet.

Kapitlet indeholder 3-trins værktøjet 'At sige fra', som eleverne skal øve sig på at anvende i situationer, som de ovenfor nævnte. Opbygningen matcher de assertive trin fra kapitel 3. I kapitlet henledes elevernes opmærksomhed på "indre tegn" forstået som signaler, følelser og tanker hos den enkelte, der fortæller, at det er en god idé at stoppe op og tænke sig om.

Fokuspunkter:

- Via en historie oplever eleverne mulige konsekvenser ved ikke at sige fra
- Eleverne præsenteres for tre trin i færdigheden "At sige fra"
- Via en historie oplever eleverne det hensigtsmæssige i at kunne sige fra
- Via rollespil øver eleverne sig på at sige fra

Forberedelser: Forberede illustrationer til kapitel 5.

5.1 Amalie og pigerne 1

Historie

Lad eleverne kigge på **illustration 5.1**, imens du afsnit for afsnit fortæller dem følgende historie:

Amalie ville gerne være ligesom Lola og Isabella og de andre piger. De var hurtige til at sige noget sjovt. De grinede meget og så ud til at hygge sig. Tit gjorde de nar af nogle andre og grinede af dem. Det syntes Amalie ikke så godt om, men hun ville alligevel gerne være ligesom de andre piger. De gik i smart tøj, havde smarte friserer, og nogle af dem havde endda makeup på. Amalie havde set, at et par af drengene fra syvende kiggede efter nogle af dem. Der var ingen drenge, der kiggede efter Amalie.

Spørg klassen:

Hvad synes Amalie om Lola, Isabella og de andre piger?

En dag på vej hjem fra skole gik Amalie lidt bag ved Lola og Isabella og nogle af de andre piger. De gik og grinede og gjorde nar af cyklisterne, der kørte forbi dem. "Grimme gamle kælling," råbte

Lola efter en ældre dame, der kom cyklende. Amalie syntes, de opførte sig helt forkert. Hun gik lidt langsommere, så der var længere op til de andre. Hun håbede ikke, at nogen troede, at det var hende, der råbte grimme ting. Hun fik ondt i maven ved tanken. "Fede ulækre svin," råbte Isabella efter en tyk mand. Da han kom nærmere på cyklen, stivnede Amalie helt i kroppen. Det var hendes nabo. Hun blev helt rød i hovedet og anstrengte sig for at smile til ham. Han så vred ud. Amalies hjerte begyndte at hamre. Hvis han troede, at det var hende, ville han sikkert klage til hendes forældre.

Spørg klassen:

Hvad synes Amalie om, at de andre piger råber efter cyklisterne?

Amalie forstod ikke, hvorfor pigerne foran hende råbte sådan af tilfældige mennesker. Det var noget underligt noget at gøre. De kendte dem jo ikke og gjorde dem bare sure eller kede af det. Pludselig

opdagede hun, at pigerne foran hende var standset op og stod og ventede på hende. Hun kiggede nervøst på dem. Bare de nu ikke ville gøre nar af hende i stedet for. "Vil du med ned i centeret?" spurgte Lola. "Vi skal ned i Matas og kigge lidt," grinede hun. De andre grinede med. Amalie troede ikke sine egne ører. De havde aldrig før spurgt, om hun ville være med til noget. Hun skyndte sig at sige ja, og de begyndte igen at gå – ned mod centeret.

Spørg klassen:

Hvad synes Amalie om, at de andre piger spørger, om hun vil med dem?

De andre sagde ikke rigtig noget til hende, men fortsatte med at gøre nar af cyklisterne, der kørte forbi. Amalie vidste ikke, hvor hun skulle gøre af sig selv. Hun gik med, men var samtidig vildt flov og håbede bare, at der ikke var nogen, der genkendte hende. Da de nærmede sig centeret, begyndte Amalie at blive endnu mere urolig. De andre piger fnisede på en anspændt måde, Amalie ikke brød sig om. "Det er, som om de er nervøse for noget på forhånd, men ikke vil vise det," tænkte Amalie. "Jeg kan ikke lide det her," tænkte hun, "men hvad skal jeg gøre?"

Spørg klassen:

Hvordan har Amalie det, da de nærmer sig centeret, og hvad tænker hun?

Hun stoppede op, mens de andre fortsatte. De stoppede også op, vendte sig og kiggede på hende. "Hvad skal vi egentlig i Matas?" spurgte hun Lola. Lola grinede: "Vi skal da have lidt makeup med og sådan," svarede hun. "Jeg har altså ikke nogen penge at købe makeup for," sagde Amalie. De andre grinede af hende, som om hun var dum. "Det har vi da heller ikke," sagde Isabella, "men derfor kan man da godt få nogle gode sager med hjem." De andre grinede lidt anspændt, mens de kiggede på Amalie. "Vil du med eller hvad?" spurgte Isabella. Amalie tøvede. "Kom nu," sagde Lola. De andre piger begyndte at se utålmodige ud. "Kom nu med, ellers gider vi ikke snakke med dig," sagde én af dem. Amalie gav efter.

Spørg klassen:

Hvorfor giver Amalie efter og går med de andre piger?

Da de gik ind i Matas, spurgte Amalie de andre, hvad de skulle kigge på. "Makeup selvfølgelig," svarede de og forsvandt rundt om rækkerne og hylderne. Amalie fulgte med. De kiggede på både øjenskygge, lipgloss, mascara og en masse andet, som Amalie ikke rigtig vidste, hvad skulle bruges til. Amalie syntes, det var rigtig sjovt at sprøjte parfume ud af prøveflaskerne og lugte til det. Det var som at komme i himlen. Amalie forestillede sig, at hun duftede sådan – ligesom en prinsesse. Samtidig nød hun at være sammen med de andre piger. Det var rart at være med i en gruppe. Pludselig så Amalie, at Isabella kiggede sig omkring og lod noget neglelak glide ned i lommen. Amalie følte det, som om hendes blod frøs til is, og hun kiggede måbende på Isabella. Lola stod ved siden af med en æske i den ene hånd, mens hun gemte en læbestift i forlommen på bukserne. Lidt efter skubbede hun også æsken ind under jakken. Amalies hjerte slog helt vildt. Pigerne var i færd med at stjæle, og hun ville protestere, men turde ikke sige noget.

Spørg:

Hvordan har Amalie det nu?

De andre piger begyndte at gå hen mod udgangen. Amalie stod som forstenet. "Kom nu," råbte én af dem efter hende. Hun skyndte sig hen til de andre, så de gik samlet mod udgangen. Da de nærmede sig de automatiske døre, begyndte butiksalarmen at hyle og bippe. Alle kiggede hen mod dem. Og i samme øjeblik så Amalie en af centerets vagtmænd stille sig i vejen i døråbningen. "I kommer lige med herud bagved – alle sammen!" sagde han hårdt og bestemt.

Spørg:

Hvad kunne Amalie have gjort eller sagt for ikke at komme i denne situation?

5.2 Tre trin: At sige fra

Introduktion

Fortæl eleverne, at du har en idé til, hvad man kan sige, hvis andre forsøger at overtale én til noget, man ikke vil være med til, f.eks. som i Amalies tilfælde.

Vis dem **illustration 5.2**.

Anvend Amalie som første eksempel:

- 1. Jeg tror, at du vil have mig til at stjæle.
- 2. Det har jeg ikke lyst til.
- 3. Jeg vil ikke være sådan en, der stjæler.

Fortæl et par eksempler mere, som f.eks.:

- 1. Jeg tror, at du vil have mig til at pjække fra skole.
- 2. Det har jeg ikke lyst til.
- 3. Jeg vil ikke være sådan en, der pjækker fra skole.

- 1. Jeg tror, at du vil have mig til at drille Marius.
- 2. Det har jeg ikke lyst til.
- 3. Jeg vil ikke være sådan en, der driller.

- 1. Jeg tror, du vil have mig til at videresende et billede uden at jeg har fået lov.
- 2. Det har jeg ikke lyst til
- 3. Jeg vil ikke være sådan en, der deler billeder af andre

- 1. Jeg tror, du vil have mig til at sende en grim besked til en i klassen
- 2. Det har jeg ikke lyst til
- 3. Jeg vil ikke være sådan en, der sender grimme beskeder

5.3 Amalie og pigerne II

Historie

Du vil nu fortælle historien om Amalie og pigerne igen, indtil der, hvor de andre piger vil have Amalie med i Matas, men denne gang med en anden slutning.

Repetér kort historiens første fem afsnit og læs derefter:

Hun stoppede op, mens de andre fortsatte. De stoppede også op, vendte sig og kiggede på hende. "Hvad skal vi egentlig i Matas?" spurgte hun Lola. Lola grinede: "Vi skal da have lidt makeup med og sådan," svarede hun. "Jeg har altså ikke nogen penge at købe makeup for," sagde Amalie. De andre grinede af hende, som om hun var dum. "Det har vi da heller ikke," sagde Isabella, "men derfor kan man da godt få nogen gode sager med hjem." De andre grinede lidt anspændt, mens de kiggede på Amalie. "Vil du med eller hvad? spurgte Isabella. Amalie tøvede. "Kom nu," sagde Lola. De andre piger begyndte at se utålmodige ud. "Kom nu med, ellers gider vi ikke snakke med dig," sagde én af dem.

Amalie kunne pludselig mærke, at hun blev vred. "I vil altså have, at jeg skal være med til at stjæle," sagde hun hårdt. "Det synes jeg er for langt ude." Hun kiggede trodsigt på dem. Isabella satte surt hænderne i siden, og de andre kiggede hånligt på hende. "I kan gøre, hvad I vil," sagde Amalie, "men jeg skal altså ikke med jer ind i Matas. Jeg vil ikke være sådan en, der stjæler."

Spørg klassen:

Hvorfor stopper Amalie op i stedet for bare at gå med de andre?

De andre drejede rundt på hælene, og Amalie stod tilbage. Da de var forsvundet ind i centeret, forsvandt hendes vrede. Hun stod længe uden for centeret og blev mere og mere ked af det. Nu havde de endelig spurgt hende, om de skulle være sammen, og nu stod hun her og var stadig udenfor. Langt om længe besluttede hun at gå ind efter dem. Det kunne jo være, at de ville tale med hende alligevel.

Hun gik ind i centeret og ned ad en af gangene. Da hun nærmede sig Matas, hørte hun en vred mandestemme. "I kommer lige med herud bagved – alle sammen!" sagde manden. Da hun kom tættere på, kunne hun se, at det var en af butiksvagterne. Han førte Lola, Isabella og de andre piger ind gennem butikken – hen mod baglokalet.

Amalies hjerte hamrede. "Hvor var det godt, at jeg ikke gik med," tænkte hun, mens hun forestillede sig de andre piger vente på politiet i baglokalet. "Ellers kunne det jo have været mig."

Spørg klassen:

Hvad synes I om Amalie i denne udgave?

Kan I genkende de tre trin i det, Amalie siger?

Bed til sidst eleverne gentage, hvordan Amalie bruger de tre trin.

5.4 Brug af de tre trin

Rollespil

Lad **illustration 5.2** forblive synlig, og fortæl eleverne, at de nu skal bruge de tre trin i nogle rollespil. Udvælg to elever, du ved, er trygge ved rollespil, til den første situation. Derefter skiftes forskellige elever til at spille. Tag hver gang rollespillerne med uden for døren, og instruér dem. Sørg for, at både den elev, der opfordrer til ”ballade”, og den elev, der bruger de 3 trin, kommer til orde i rollespillet.

Du kan med fordel bruge elevernes egne eksempler på situationer de har erfaring med, også gerne fra deres digitale liv. Hvis de har svært ved at finde på eksempler, kan du bruge følgende forslag (vælg de situationer som du mener er relevante for din klasse):

- Amalie siger fra over for Lola og co. (gentag bare situationen).
- A afviser B’s opfordring til at kalde en klassekammerat et grimt øgenavn.
- A afviser B’s opfordring til at true Mikkel fra 1. klasse.
- A afviser B’s opfordring til at deltage i graffitimaling.
- A afviser B’s opfordring til at pjække fra sidste time.
- A afviser B’s opfordring til at videresende et privat billede fra sin telefon.
- A afviser B’s opfordring til at skrive en grim kommentar om en anden elev på Instagram (eller andre typer sociale medier eleverne bruger)

Tal efter hvert rollespil med de to rollespillere om, hvordan det gik. Bred samtalen ud, og spørg klassen, om de kunne genkende de tre trin, og om rollespillerne huskede at bruge alle trinnene. Spil eventuelt igen, indtil de tre trin anvendes korrekt.

Afslut øvelsen med at lade alle klassens elever stå eller sidde parvis og øve sig på trinnene i de samme situationer. Skriv eventuelt stikord på tavlen, så eleverne bedre kan huske eksemplerne.

Gå rundt og observer parrene. Hvis det skaber for meget uro at lade alle elever spille rollespil på samme tid, kan du i stedet fortsætte med at lade ét par ad gangen lave rollespillene, mens de andre kigger på.

Opsamling

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.

- Hvordan det opleves når man ikke er i stand til at sige fra
- Hvad man kan sige, når andre forsøger at overtale en til noget, man ikke vil være med til – tre trin

Fakta og antagelser

Introduktion til underviseren	51
Intro til fakta	52
Intro til antagelser	52
Hvad ser du?	53
Jeg så ... jeg troede ... men så fandt jeg ud af ...	53
Quiz om antagelser	54
Opsamling	55

Introduktion til underviseren

I dette kapitel introduceres eleverne til fakta og antagelser. Målet med kapitlet er, at eleverne bliver i stand til at skelne mellem det, de er helt sikre på og det, det tror eller antager. Alle mennesker bruger antagelser, når de tænker. Ingen er i besiddelse af fakta om alt, og det kan derfor være en stor hjælp at tro eller antage noget, når vi skal begå os i verden. Det, der er afgørende er, at være bevidst om, at antagelserne ikke nødvendigvis er fakta. Eleverne introduceres for værktøjet "Jeg så... Jeg troede... Men så fandt jeg ud af...", der kan synliggøre denne proces og understøtte en forståelse af, at det er almindeligt at forkaste en tidligere antagelse, fordi man har fået adgang til ny viden. Kapitlet hænger sammen med det efterfølgende kapitel, der handler om mening.

Fokuspunkter:

- Eleverne introduceres til fakta via en tælleøvelse
- Eleverne introduceres til antagelser via en tælleøvelse
- Eleverne reflekterer over fakta via en billedøvelse
- Eleverne introduceres til, at det er almindeligt at tro noget – og efterfølgende få en anden forståelse
- Eleverne quizzes om antagelser

Forberedelser: Forberede illustrationer til kapitel 6, finde (eller placere) nogle ting i klassen, som eleverne kan tælle til øvelsen "Intro til fakta", finde en æske tegnestifter el.lign. (noget som ikke umiddelbart kan tælles og som du har nem adgang til) til øvelsen "Intro til antagelser".

6.1 Intro til fakta

Tælleøvelse

Som forberedelse til denne lektion skal du have fundet (eller placeret) nogle ting i klassen, som du kan bede eleverne tælle. Start nu øvelsen med f.eks. at sige:

Jeg påstår, at der er (antal) vinduer i dette klasse-værelse.

Bed eleverne tælle efter og bekræfte, at der er f.eks. tre vinduer. Sig:

Så fakta er altså, at der er (antal) vinduer herinde.

Fortsæt nu på samme vis med 4-8 andre påstande om antal eller farve, hvor eleverne efter hver påstand undersøger, om – og bekræfter at – det forholder sig, som du siger. Sig f.eks.:

Der står (antal) borde i klassen.

Bed eleverne tælle og bekræfte. Spørg dem, om de tror, at alle andre mennesker ville svare det

samme (de andre i klassen, skoleinspektøren, den lokale baker, målmanden på fodboldlandsholdet osv.). Hvorfor ville de det? (Fordi de kan undersøge det ved at tælle efter).
Fortsæt på samme måde med (nogle af) nedenstående eksempler på fakta fra klassen:

- Der er (antal) piger i klassen i dag
- Der er (antal) elever med briller i denne klasse
- Gardinerne i denne klasse er (blå)
- Mine strømper er (røde)
- Døren er (lukket)

Tal med eleverne om, at når vi kan undersøge noget f.eks. ved at tælle eller kigge efter, og alle dermed kan blive helt sikre på det, så kalder man det fakta. Skriv ordet på tavlen.

Skriv følgende på tavlen:

Fakta = det vi ved

6.2 Intro til antagelse

Tælleøvelse

Bed eleverne om at stille sig rundt om et bord. Åbn æsken med tegnestifter (eller det, du nu har valgt), og hæld indholdet ud i en bunke på bordet. Spørg eleverne:

Kan I hurtigt se, hvor mange tegnestifter der ligger på bordet?

Lad dem byde ind med forslag, og spørg efter 5-6 svar, om der er kommet et bud, som alle kunne blive enige om.

Tal med eleverne om, at der kom forskellige svar, og at man selvfølgelig kunne gå i gang med at tælle – ligesom sidste gang, hvor de talte vinduer og lignende. Men hvis man ikke lige har tid til at tælle, hvor mange tegnestifter der er, kan man i stedet gætte på, hvor mange "der sådan cirka er." F.eks.:

Jeg tror, der er cirka 40 tegnestifter.

Når man siger, "Jeg tror", betyder det, at man ikke er sikker på, at det er fakta. Det kunne godt

være fakta. Men man er ikke sikker på det. Forklar eleverne, at noget, man tror, kaldes for antagelser. Skriv på tavlen:

Antagelser = noget, vi tror eller gætter på.

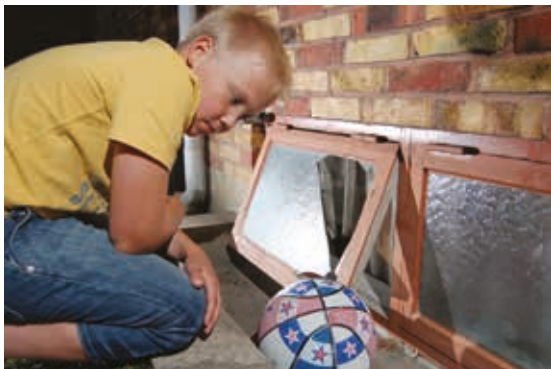
Fortsæt nu med 4-8 andre antagelser om noget i klasselokalet eller skolen, f.eks.:

- Jeg tror bordene er (antal) år gamle
- Jeg gætter på, at der er færre/flere elever i skole i dag end i morgen
- Jeg tror, at mindst halvdelen af klassens elever har gulerødder med i dag
- Jeg tror, gardinerne i denne klasse bliver vasket én gang hvert andet år
- Osv.

Gentag for eleverne, at det, vi tror, gætter på eller forestiller os, kaldes antagelser. Vi kan antage noget, der viser sig at være rigtigt (fakta), og vi kan antage noget, der viser sig ikke at være rigtigt.

6.3 Hvad ser du?

Fotoøvelse

Vis nu eleverne **illustration 6.1**, og spørg dem:

Hvad ser I her?

Lad eleverne svare, og skriv de første 4-5 forskellige bud på tavlen.
Spørg derefter ved hvert bud en af de elever, der svarede:

Du sagde ... Kan vi være helt sikre på det? Kunne der være andre muligheder? Ville (skolelederen, pedellen, min nabo osv.) sige det samme? Så var det fakta, at ...?

Understreg over for dem, at fakta er noget, vi alle kan være helt sikre på, og som ingen kan mene noget andet om!

Fakta på dette billede er bl.a. at vi ser en dreng, en bold, en rude der er gået i stykker – men ikke noget om, hvordan de tre ting eventuelt er forbundet med hinanden. Vi kan ikke ud fra billedet se, om det er drengen/hans bold, der har ødelagt ruden.

6.4 Jeg så ... Jeg troede ... Men så fandt jeg ud af ...

Billedøvelse

Vis eleverne **Illustration 6.2**, og tal med dem om tegningerne:

Første tegning skal illustrere en pige, som ser eller hører noget. Anden tegning illustrerer, at pigen tror noget. På tredje tegning finder pigen ud af den rigtige sammenhæng (fakta).

Fortæl nogle af de følgende historier, mens du peger på tegningerne:

Der var engang, hvor jeg lå og dasede i solen på stranden. Pludselig fik jeg øje på en sort finne ude i vandet og troede, at det var en haj, men så fandt jeg ud af, at det bare var et badedyr.

Der var engang, hvor jeg så min lillesøster sidde og gumle på noget ude i haven, og jeg troede, det var en regnorm, men så fandt jeg ud af, at det bare var en vingummi.

Der var engang, hvor jeg kom gående over vejen, og så var der en bil, der dyttede helt vildt. Jeg troede, den var ved at køre mig over, så jeg SPRANG ind på fortovet, men så opdagede jeg, at det bare var min far, der dyttede og vinkede til mig.

Spørg til sidst klassen, om de selv eller nogen, de kender, har været i en situation, hvor de troede noget – og hvor fakta var noget helt andet. Lad dem komme op og anvende tegningerne, hvis deres historier er brugbare.

6.5 Quiz om antagelser

Holdøvelse

Denne aktivitet er en quiz, hvor eleverne dystre mod hinanden i to hold. Piger mod drenge, højre side mod venstre side eller hvad du nu finder mest hensigtsmæssigt. Du kan også vælge at lade quizzen foregå med individuelle bud, hvor alle kommer til orde.

På **illustration 6.3** finder du ni udsnit af billeder. På **illustration 6.4** finder du billederne enkeltvist og i fuldt format, så det er muligt at se, hvor ud-

snittet stammer fra; disse bruges som "facitliste". De to grupper skiftes nu til at gætte på, hvad udsnittet forestiller. Det hold, der først gætter rigtigt, får et point.

Afslut øvelsen med, at spørge eleverne om de brugte de tre "trin" fra tegningerne i øvelse 6.4. Lad 2-3 elever vise hvordan de gjorde det, med udgangspunkt i billeder fra quizzen.

Illustration 6.3

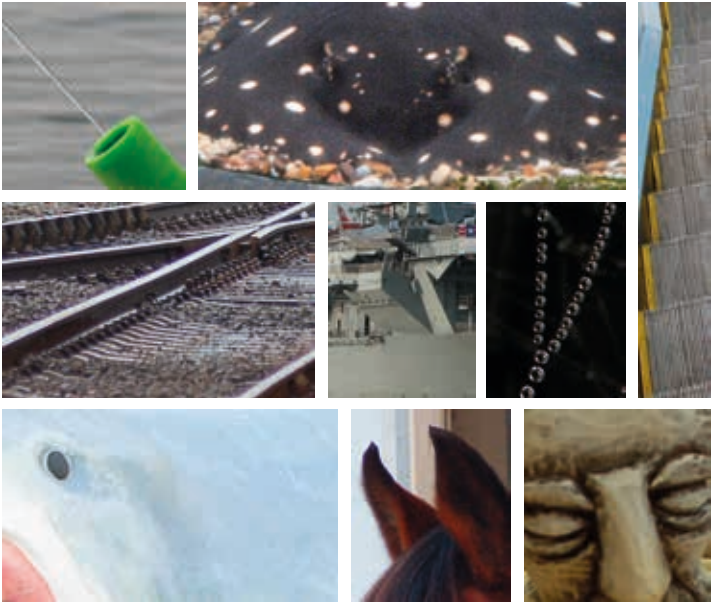
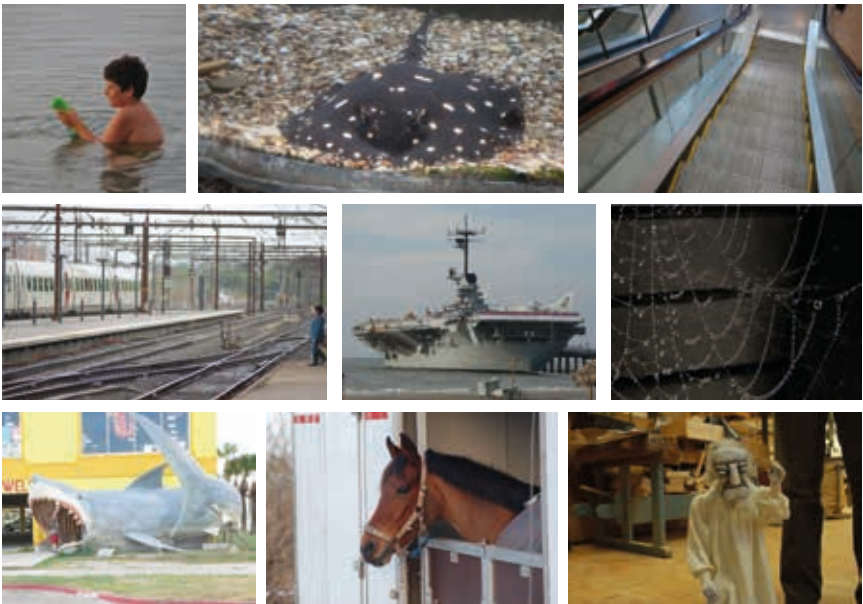

Illustration 6.4

Opsamling

- Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.
- Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.
 - Fakta er det vi kan være helt sikre på
 - Antagelser er noget vi tror eller gætter på
 - Det er almindeligt at vi tror, noget er fakta, men så viser det sig, at det forholder sig anderledes

Mening

Introduktion til underviseren	57
Introduktion	58
Kan vi blive enige eller ej?	59
Udsagn	60
Fakta, mening og antagelse	61
Opsamling	63

Introduktion til underviseren

I dette kapitel introduceres mening. At kunne skelne mellem fakta, mening og antagelser er mere nuanceret end blot at skelne mellem virkelighed og fantasi eller mellem rigtigt og forkert. Fakta kan betragtes som det, vi helt sikkert ved, mens antagelser er det, vi tror eller forestiller os, og mening er det, vi synes eller mener. Gennem forskellige øvelser i kapitlet trænes elevernes evne til at skelne mellem disse og ligeledes forklare forskellen.

Med en bevidsthed om disse begreber styrkes en central personlig kompetence, der grundlæggende influerer på elevernes mulighed for at træffe hensigtsmæssige valg. Det er en væsentlig kompetence at kunne adskille fakta fra ikke-fakta og ligeledes nuancere begrebet ikke-fakta.

Fokuspunkter:

- Eleverne introduceres til mening via en klasseøvelse
- Eleverne ser via en billedøvelse, at man kan blive uenige om meninger
- Eleverne øver sig i at skelne mellem fakta og mening
- Eleverne repeterer forskellen mellem meninger, fakta og antagelser via billeder

Forberedelser: Forberede illustrationer til kapitel 7, printe et eksemplar af **arbejdsark 7.5** med stort F og stort M ud til øvelsen "Udsagn" og klippe det i to dele.

7.1 Introduktion

Klasseøvelse

Indled øvelsen med at gentage nogle af eksemplerne fra den indledende øvelse 6.1 i afsnittet om fakta:

- Gardinerne er (blå)
- Der er (antal) piger i skole i dag
- Det her er min telefon
- Der er (antal) elever, der har briller på
- (Antal) har en grøn trøje på i dag

Repetér kort med klassen, at fakta er det, vi ved. Det, vi kan tjekke (tælle, se osv.), og det, alle mennesker kan blive enige om (også dem, der ikke lige sidder i denne klasse).

I skemaet herunder er FAKTA udsagnene sat overfor eksempler på MENINGS-udsagn om samme emne.

FAKTA	MENING
Gardinerne er (blå)	Gardinerne er pæne
Der er (antal) piger i skole i dag	Piger er irriterende
Det her er min telefon	Det er verdens sejeste telefon
Der er (antal) elever med briller	Runde briller er de flotteste
(antal) har en grøn trøje på i dag	Grønne trøjer er kun til drenge

Læs rækkerne i skemaet op en ad gangen. Først FAKTA-udsagnet, og derefter MENINGS-udsagnet.

Pointér over for eleverne, at det første udsagn kan alle mennesker blive enige om. Det andet udsagn er det ikke sikkert, at alle mennesker kan blive enige om. Det er, fordi der er tale om mening – altså noget, vi synes.

Vi kan tjekke, hvilken farve gardinerne har, ved at kigge efter. De er blå, og det er fakta. Men vi kan ikke tjekke, om gardinerne er flotte. Nogle synes ja, andre synes nej. Det er meninger.

Vi kan tjekke, hvor mange piger der er i skole i dag. Det tal er fakta. Men vi kan ikke tjekke, om piger er irriterende. Nogle synes ja – andre synes nej. Det er meninger.

7.2 Kan vi blive enige eller ej?

Billedøvelse

Vis nu eleverne **Illustrationerne 7.1 og 7.2** og spørg til hvert billede:

Hvad er det?
Kan alle blive enige om, at det er ...?
Så fakta er altså, at det er ...

Illustration 7.1

Illustration 7.2

Sig derefter et (eller flere) af følgende udsagn:

Koppen er pæn.
Katte er søde.

Spørg efterfølgende, om det er noget, alle mennesker kan blive enige om – eller om man kunne forestille sig, at der er nogen, som mener noget andet, måske endda det modsatte. Pointér, at det er, fordi der er tale om meninger. Gentag med **illustration 7.3 og 7.4** efter samme model, og brug efterfølgende et af udsagnene:

Bilen er grim.
Huse er bedre end lejligheder.

Illustration 7.3

Illustration 7.4

7.3 Udsagn

Aktiv klasseøvelse

Fortæl eleverne, at de nu skal forsøge at gætte om dét, du siger, er 'fakta' eller 'mening'.
Hæng bogstaverne "F" og "M" fra **arbejdsark 7.5** op i hvert sit hjørne af klasselokalet, og bed eleverne om at komme ud på gulvet. Forklar eleverne, at "**F**" er hjørnet for fakta, og at "**M**" er hjørnet for mening.

Udvælg de udsagn, som du finder, passer bedst til dine elever. Supplér eventuelt med nogle udsagn, som du selv finder på. Læs ét udsagn op ad gangen, og bed eleverne vurdere, om det er fakta eller mening, hvorpå de skal gå hen til det hjørne af lokalet, de mener, er rigtigt.

- Vores skole hedder ____ .
- Vores skole er den bedste i Danmark.
- Bananer og æbler er frugter.
- Bananer og æbler smager godt.
- Fodbold er en sjov sport.
- Fodbold er en sport.
- I december måned er det vinter i Danmark.
- December er en hyggelig måned.
- Aber er grimme.
- Aber kan klatre i træer.
- Spaghetti smager godt.
- Spaghetti kan købes i mange lande.

Spørg efter hver gang enkeltelever:

- Hvorfor er det fakta/mening?
- Er alle enige?
- Hvad er rigtigt?

Fortsæt med de øvrige udsagn, du har valgt ud, og anvend det antal udsagn, du kan observere, er nødvendigt.

7.5 Fakta, mening og antagelse

Billedøvelse

Vis igen billederne fra øvelsen "Kan vi blive enige eller ej?". Bed ved hvert billede eleverne foreslå, hvad man kan sige om billedet inden for kategorierne fakta, antagelse og mening efter modellen:

- Det er ... (fakta).
- Jeg tror, at ... (antagelse).
- Jeg synes, at ... (mening).

F M

Opsamling

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.

- Mening er det vi synes – fakta er det vi ved
- Vi synes ikke alle det samme
- Antagelser er det vi tror

Fra tanke og følelse til handling

Introduktion til underviseren	65
Intro	66
Tanke → Følelse → Handling	68
Stoledans (Følelse → Handling)	68
Opsamling	69

Introduktion til underviseren

Dette kapitel tager afsæt i kapitel 1 "Tanker og følelser", men går et skridt videre, idet formålet her er, at eleverne via oplevelser skal få en begyndende bevidsthed om, at det, vi mennesker tænker og føler, er helt afgørende for, hvilke handlinger vi efterfølgende foretager os. Gennem en fiktiv historie skabes en opmærksomhed på forbindelsen mellem tanke, følelse og handling. Eleverne får i kapitlets andre øvelser mulighed for at reflektere over, hvordan egne tanker og følelser også er forbundet med handlinger.

Fokuspunkter:

- Eleverne introduceres til tankers betydning for handling via en historie
- Eleverne ser, at en bestemt tanke/følelse udløser en bestemt handling
- Gennem en leg forsøger eleverne at relatere deres egen verden til emnet: **Følelser, der udløser en handling**

Forberedelser: Forberede illustrationer til kapitel 8, printe et eksemplar af **arbejdsark 8.5** og skære kort ud til øvelsen "Stoledans". Læg kortene i en pose.

8.1 Intro

Historie

Vis eleverne **illustration 8.1** til **8.4**, mens du fortæller følgende historie. Vis illustrationerne, når det står angivet i nedenstående tekst:

Det er mandag eftermiddag, og Sofia og hendes klassekammerater har fået fri fra skole. Hendes sidekammerat, Patrick, suser ud af klassen i en mægtig fart med tasken åben og jakken over skulderen. Han har ikke sat sin stol op, og på hans side af bordet ligger der madpakkepapir, en halvspist pøsemad, lidt kogt æg – og "fnuller" fra hans blyantspidser. Der ligger også nogle papirer, som han skulle have puttet i sin taske – det er danskopgaver, som skal afleveres næste dag.

(Begynd med at vise eleverne **illustration 8.1**)

Sofia kigger på bordet, og tænker: "AARRD, hvor ulækkert." Hun pakker sine ting sammen i skoletasken, sætter sin stol op og smider Patricks affald i affaldsspanden. Så går hun langsomt ud af klassen. Hun har ikke travlt med at komme hjem – der er alligevel ingen hjemme, for hendes forældre arbejder begge to sent i denne uge og kommer først hjem ved spisetid.

Da Sofia kommer ud på gaden, ser hun en orange kat løbe på fortovet. Det ser ud som om, den er på vej ind i skoven, men så løber den pludselig hen mod lyskrydset.

(Vis nu **illustration 8.2**)

"Åh nej," tænker Sofia, "hvis den løber ud på vejen, bliver den måske kørt ned." Hun begynder at løbe efter katten, og hun når lige at fange den, inden den løber ud på vejen.

Hun aer katten og holder den ind til sin kind, den er meget blød. Katten er kælen, og den spinder tilfreds. Men pludselig hopper den fra hende og løber ind i skoven. Sofia vil gerne løbe efter den, men hendes forældre har sagt, at hun ikke må gå ind i skoven alene, før hun bliver stor. Sofia kommer i tanker om sidste uge, hvor hendes forældre havde snakket med hende om, at hun var stor nok til at være alene hjemme et par timer om eftermiddagen.

(Vis **illustration 8.3** med de to tankebobler)

"Hvis jeg er stor nok til at være alene hjemme, er jeg vel også stor nok til at gå ind i skoven alene," tænker hun, og så løber hun ind i skoven efter katten.

Da hun kommer ind i skoven, kan hun ikke få øje på katten. Den er pist væk. Sofia står stille og ser sig omkring. Der er ingen andre mennesker i skoven, og solen er forsvundet bag skyerne, så der er lidt mørkt derinde. Hun kan høre grene, der knager i vinden, og noget, der pusler i skovbunden. Det er faktisk en lille smule uhyggeligt med alle de lyde. Hendes hjerte begynder at banke hurtigere, og hun har en underlig følelse i maven.

(Vis **illustration 8.4**)

Sofia tænker på et monster, hun har set i en tegnefilm. Hun vender sig og går hurtigt tilbage, ud af skoven og hjem til lejligheden. Da hendes forældre kommer hjem, fortæller hun dem, at hun fandt den sødeste lille, bløde kat, og at hun reddede den fra at blive kørt ned. De kigger på hinanden, og hendes mor siger: "Du har jo fødselsdag i næste uge. Hvad med at ønske dig en kattekillen i fødselsdagsgave?" "JUBIII," siger Sofia, "en kat! Den skal stå øverst på min ønskeseddel!"

Repetér kort tanker og følelser fra kapitel 1. Fortæl så eleverne, at du nu fortæller historien en gang til (denne gang skal du ikke vise illustrationerne). Hver gang de hører dig sige, at Sofia tænker et eller andet, skal de skynde sig at række fingeren i vejret. Du holder pause efter hver sætning med fed skrift og beder en af eleverne gentage, hvad Sofia tænker. Dernæst spørger du en elev, om han eller hun kan huske fra før eller gætte sig til, hvad Sofia gør, efter hun har tænkt den pågældende tanke.

Læs videre på samme måde, til historien er slut. Det er vigtigt, at eleverne oplever forbindelsen mellem tanke og handling.

8.2 Tanke → Følelse → Handling

Klasseøvelse

Fortæl eleverne, at de nu skal høre en historie mere. Den er meget kort, og de skal forestille sig, at den handler om dem. De skal lukke øjnene og forestille sig, at det er mørkt. Om lidt vil du spørge nogle af eleverne, hvad de tror, der sker. Fortæl følgende historie:

Det er midt om natten, og du ligger på dit værelse og sover. Der er helt stille i huset. Pludselig vågner du, fordi du hører en lyd ude fra gangen.

Spørg 5-7 elever, hvad de ville **tænke** i den situation. Skriv mindst fem forskellige forslag op under hinanden på tavlen. Hvis en elev svarer "Jeg ville blive bange" (altså en følelse), så spørg "Hvorfor?" eller "Hvad tror du da, det er?", så du kan notere tanken i stedet for følelsen. Gå tilbage til første forslag, f.eks.:

Det er en tyv

og spørg den pågældende elev, hvad han eller hun mon ville føle, lav en vandret pil og notér følelsen, f.eks.:

Det er en tyv → Jeg bliver bange

Spørg derefter eleven, hvad han eller hun ville gøre, hvis han eller hun tænkte og følte sådan. Lav igen en vandret pil, og skriv elevens svar, f.eks.:

Det er en tyv → Jeg bliver bange → Jeg gemmer mig under dynen

Fortsæt med de andre forslag, og slut af med at tale med eleverne om, at det, som vi tænker og føler, bestemmer, hvad vi gør.

"Handling" kan både betyde en faktisk aktivitet af typen "Jeg løb væk" eller en følelsesmæssig reaktion som "Jeg begyndte at græde".

Du kan blive nødt til at hjælpe eleverne, hvis de ikke selv kan komme i tanker om en episode, hvor de havde den pågældende følelse. Lykkes det ikke, må eleven trække et nyt kort.

Efter hvert eksempel opsummerer du: "Lasse blev altså ked af det, da hans fugl døde, og så begyndte han at græde" eller "Maria blev sur, da hendes lillebror ødelagde hendes tegning, og så skældte hun ham ud".

Hvis du skønner, at øvelsens organisering stjæler fokus, kan du vælge at lade eleverne blive siddende på deres pladser og lade dem enkeltvis trække et kort og fortælle som angivet ovenfor.

8.3 Stoledans (Følelse → Handling)

Aktiv klasseøvelse

Kortene fra **arbejdsark 8.5** lægges i en pose, som eleverne kan trække fra (disse kort har du printet og skåret ud på forhånd). Fortæl dem, at I nu skal lege en leg, der minder om "stoledans", så I skal gøre plads til, at der i en cirkel kan stå det antal stole, som svarer til antallet af elever i klassen – med en stol for lidt. I modsætning til almindelig stoledans fjernes der ikke en stol efter hver runde, men alle elever er med indtil læreren stopper legen.

Bed eleverne gå rundt inde i cirklen, mens du spiller musik. Når musikken stopper, skal de sætte sig på hver sin stol, og den, der ikke finder en stol, skal trække et kort fra posen.

På kortene er angivet forskellige følelser, og eleven skal nu:

- Fortælle om engang, hvor han eller hun har haft den følelse.
- Fortælle, hvad han eller hun gjorde efterfølgende – altså hvilken handling følelsen udløste.

PERSPEKT 2.0 – MODUL 9 ARBEJDSARK 8.5			dcum.dk dansk center for undervisningsmiljø		
VRED	VRED	VRED			
KED AF DET	KED AF DET	KED AF DET			
HIDSIG	HIDSIG	HIDSIG			
GLAD	GLAD	GLAD			
BANGE	BANGE	BANGE			
FORSKRÆKKET	FORSKRÆKKET	FORSKRÆKKET			
SUPERLYKKELIG	SUPERLYKKELIG	SUPERLYKKELIG			
NERVØS	NERVØS	NERVØS			
GLÆDER SIG TIL NOGET	GLÆDER SIG TIL NOGET	GLÆDER SIG TIL NOGET			

Opsamling

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.

- Vores handlinger er påvirket af hvad vi tænker og føler
- Ofte vil en følelse føre til en bestemt handling

Konsekvenser

Introduktion til underviseren	71
Alt har en konsekvens	72
Find konsekvenser	72
Rensningsanlægget	73
Konsekvenser for andre	74
Fødselsdagen	75
Opsamling	77

Introduktion til underviseren

Dette kapitel handler om konsekvenser. I kapitlet skal eleverne via forskellige øvelser opleve sammenhængen mellem handling og konsekvens, da denne forståelse er grundlæggende for elevernes arbejde med egen tænkning og adfærd.

Eleverne skal således forholde sig til, at alt, hvad vi siger og gør (eller undlader at sige og gøre), har konsekvenser – ikke blot for os selv, men ofte også for andre. Dette gælder også det vi foretager os i den digitale verden. Det er i den sammenhæng vigtigt, at eleverne lærer at forholde sig til konsekvensen af en bestemt adfærd – hos dem selv såvel som hos andre.

For at udbrede forståelsen til også at gælde uden for Perspekt-undervisningen, kan du – og også gerne teamet omkring eleverne – løbende bede eleverne overveje konsekvenserne af deres handlinger eller udsagn i forbindelse med situationer i skolens hverdag. Dette gøres bedst i situationer, der ikke er konfliktfyldte, eller et godt stykke tid efter det følelsesmæssige røre i forbindelse med en overstået konflikt (f.eks. dagen efter), da man ellers risikerer, at eleven kommer i forsvarsposition og/eller ikke kan forholde sig konstruktivt til forståelsen af sammenhængen mellem adfærd og konsekvenser.

Fokuspunkter:

- Eleverne reflekterer over, at alt vi siger eller gør har en konsekvens
- Eleverne øver sig i at finde flere konsekvenser af samme begivenhed
- Klassen oplever via en historie hvordan enkelte personers adfærd har konsekvenser for andre i en gruppe
- Eleverne reflekterer via rollespil over, at næsten alle handlinger har konsekvenser (også for andre end en selv)
- Eleverne reflekterer over konsekvenser af handlinger i den digitale verden gennem en historie (valgfri øvelse)

Forberedelser: Forbered illustrationer til kapitel 9

9.1 Alt har en konsekvens

Klasseøvelse

Fortæl eleverne, at næsten alt, hvad man siger og gør, har en konsekvens. Der kan være tale om store, små, positive eller negative konsekvenser – og nogle gange vil resultatet af en handling være ligegyldigt, men det er yderst sjældent, at der ikke sker et eller andet. I denne øvelse skal eleverne komme på mulige konsekvenser af forskellige udsagn du læser op. Du læser udsagnet op, eleverne tænker lidt, og så spørger du 2-3 børn om hvad de tænkte. De skal svare med at sige:

Så kan konsekvensen være, at ...

efterfulgt af et svar. Sørg for at alle elever får svaret på mindst ét udsagn.

Udsagn

- Hvad sker der, hvis jeg siger "jeg giver is i dag"? (de jubler, spørger, hvilken slags osv.)
- Hvad sker der hvis jeg sender en ubehagelig besked til en jeg kender? (han/hun bliver sur eller ked af det, du fortryder, du får en ubehagelig besked tilbage osv.)
- Hvad sker der hvis jeg tager et billede af en, jeg kender, og deler det med andre uden hans/hendes samtykke? (han/hun bliver sur eller ked af det, han/hun gør det samme med et billede af mig, hvis billedet er privat, bliver jeg måske anmeldt til politiet osv.)

9.2 Find konsekvenser

Gruppeøvelse

Inddel klassen i fire til seks grupper, som sidder omkring hvert sit bord. Fortæl dem, at du om lidt læser nogle sætninger op, og at de så i grupperne skal forsøge at finde mulige konsekvenser af det, der sker.

Før hver sætning fortæller du eleverne, at de skal finde mindst tre konsekvenser. Når grupperne har reflekteret, beder du en af grupperne nævne deres eksempler på konsekvenser. Spørg derefter, om der er andre, der har fundet på alternative konsekvenser, så eleverne bliver opmærksomme på, at en handling kan have flere konsekvenser, hvis man tænker sig godt om.

Læs følgende sætninger højt, en ad gangen, hvor du hver gang begynder med at sige:

- **Hvad sker der, hvis jeg accepterer en venneanmodning fra en, jeg ikke kender?** (det kan være en, der vil misbruge min private information, det kan være en, der vil overtale mig til at lave noget dårligt osv.)
- **Hvad sker der, hvis jeg smider min juicekarton på gulvet?** (nogen siger, du skal samle den op, rengøringspersonalet eller læreren bliver sure, det sviner osv.)
- **Hvad sker der, hvis jeg maler graffiti på bussen?** (folk bliver sure, jeg får en bøde, busselskabet skal bruge penge på at rense bussen osv.)

Lad nu eleverne komme med et par eksempler på sætninger med "**Hvad sker der, hvis ...?**", som de finder på, og hvor du skal nævne mindst én konsekvens. Når eleverne stiller spørgsmålet, som begynder med "**Hvad sker der, hvis ...?**", skal du svare "**Så kan konsekvensen være, at ...**".

Det kan være, der går sport i at finde udsagn eller handlinger, som du ikke kan komme i tanker om konsekvenser af!

Slut af med at tale med eleverne om, at eksemplerne ovenfor viser, at det, man siger eller gør, altid har en eller anden konsekvens – også for andre end en selv.

Hvad sker der, hvis ...

- **din familie vinder en million kr. i Lotto?**
- **jeres klasse laver fælles klasseregler for jeres digitale liv?**
- **din veninde skriver under et billede af dig, at du er smuk?**
- **du altid laver dit hjemmearbejde?**
- **nogen logger sig ind på din mobiltelefon og skriver en grim kommentar til en anden i dit navn?**
- **du hjælper en, der bliver mobbet på sociale medier?**

9.3 Rensningsanlægget

Historie

Bed eleverne lukke øjnene, mens du fortæller dem følgende historie:

6. B stod uden for skolen og ventede. De skulle på tur til det lokale rensningsanlæg. I Natur og teknik havde de hørt om, hvordan man på rensningsanlægget renser det vand, der ender med at komme ud af hannerne, så folk roligt kan drikke af det uden at blive syge. De havde fået at vide, at ud over et foredrag om rensning af vand ville de komme til at se en masse spændende ting, blandt andet gebisser og dyre smykker og alt muligt andet, som folk havde tabt ned i deres toiletter, og som endte i den store si ude på anlægget. Tingene var nu udstillet i glasbure, og nogle sagde, at der også var skeletter i nogle af glasburene.

Deres lærer, Rune, stod og kiggede på sit ur. "Hvem venter vi på?" spurgte Yasmin. "Tja," svarede Rune, "vi skal med bussen lige herovre om 10 minutter, og vi mangler Melanie og Julie." Der gik 10 minutter, og de to piger var stadig ikke dukket op. "Hvorfor kører vi ikke bare uden dem?" spurgte en af eleverne. "Bussen kommer nu, og vi skal vente en halv time på den næste." Men Rune mente, det var bedre at vente, så de alle sammen kunne følges ad. Klassen stod og kiggede over på bussen, da den kørte forbi busstoppestedet.

Fem minutter senere kom Julie og Melanie halsende af sted inde fra skolen. De påstod, at de aldrig havde hørt noget om klassens aftale om at mødes udenfor, så de havde siddet inde i klassen og ventet mutters alene. Rune var irriteret på dem, og det samme gjaldt flere af deres kammerater. "Tak, fordi vi skal stå her og vente en halv time," sagde Emilie surt og mange af de andre nikkede. "Det her betyder, at vi for det første kommer for sent, og for det andet, at vi ikke har så meget tid til at se os omkring derude," sagde Rune til klassen. "Måske får vi kun tid til at høre på ham, der skal fortælle os om rensningsanlægget. Det er rigtig ærgerligt, for der er faktisk mange spændende ting at se."

Endelig kom bussen, og den var næsten fuld, for der sad en masse andre mennesker i den, som var på vej til arbejde. 6. B væltede ind i bussen. "Rolig, rolig," sagde Rune, "vi når det nok." Simon og Patrick var gode venner, men de var kommet til at stå i hver sin ende af bussen. "Siiiiimon," råbte Patrick meget højt. "Hvor er du?" "Hernede," råbte Simon nede fra et af de bagerste sæder.

"Kommer du ikke herop til mig?" lød det højt fra Patrick. "Kan I så dæmpe jer," sagde Rune vredt, "der sidder altså andre mennesker i bussen, som ikke gider høre på jer to." "Hvorfor gider de ikke det?" sagde Simon og grinede, mens han dansede på stedet. "Vi er da skide sjove, ikk' Patrick?" De fleste mennesker i bussen så ud, som om de gav Rune ret. Simon begyndte at mase sig igennem mængden af folk for at komme op til Patrick. Flere af de andre passagerer brokkede sig over, at han skubbede til dem. Chaufføren stoppede bussen og rejste sig op. "Kan I så opføre jer ordentligt!" sagde han til dem. "Ellers bliver I sat af. Jeg er træt af skoleklasser, der ikke kan finde ud af at køre med bus. Slap af, eller stig af! Har I forstået?"

Alle i bussen var helt stille. Emilie syntes, det var pinligt at få skæld ud på den måde; det var jo kun Simon og Patrick, der larmede. Hun syntes, det var så uretfærdigt, at det gik ud over dem alle sammen. Heldigvis var de nået næsten helt ud til rensningsanlægget, så de stod af efter fem minutter og gik derind. Resten af dagen gik ikke særlig godt. Manden, som skulle holde foredrag for dem, blev sur, fordi nogle af pigerne sad og snakkede sammen i stedet for at lytte, så han gad ikke svare på klassens spørgsmål. De fik kun ti minutter til at gå rundt og kigge og nåede slet ikke at se hverken skeletter eller gebisser. De måtte vente halvanden time på at komme hjem, fordi en af de andre havde låst Jonas inde på toilettet. Låsen blev ødelagt, så de måtte tilkalde en låsesmed for at få ham ud. Simon og Patrick sloges for sjov og kom til at smadre en vandbeholder, så der løb vand ud over gulvet. Melanie ville købe en sodavand i en automat, og da den ikke ville tage hendes mønter, blev hun sur og sparkede til automaten med sine spidse støvler, så der kom en ridse i glasruden.

Fire dage senere kom der et brev fra rensningsanlægget til skoleinspektøren med en regning på det, eleverne havde ødelagt. I brevet stod der blandt andet, at rensningsanlægget aldrig mere ønskede at modtage besøg af klasser fra deres skole.

Tal med eleverne om 6. B's tur.

Hvad går galt, og hvem går det ud over?

Det er vigtigt, at der i samtalen holdes fokus på, hvordan enkeltelevers adfærd påvirker situationen for hele klassen – og for andre.

Spørg klassen (eller lad en elev læse spørgsmålene op):	Bring gerne autentiske eksempler på situationer, hvor en eller flere personers adfærd havde konsekvenser for en større gruppe. Hvis du bruger eksempler med skoleelever, er det vigtigt, at ingen elever hænges ud. Pointen er at få eleverne til at tænke over, at det, man gør, kan have konsekvenser for mange andre end en selv.
Hvem har det konsekvenser for, at Melanie og Julie kommer for sent?	
Hvem har det konsekvenser for, at Simon og Patrick larmer i bussen?	
Hvem har det konsekvenser for, at nogle af pigerne ikke kan tie stille og lytte?	
Hvem har elevernes adfærd på rensningsanlægget konsekvenser for?	
Hvad synes I om 6. B's opførsel som klasse?	
Tror I, at Rune tager 6. B med på tur en anden gang?	

9.4 Konsekvenser for andre

Rollespil

Tag to elever med ud på gangen, og instruér dem i det første af nedenstående rollespil. Lad dem spille det for klassen. Indledningsvis forklarer du klassen, at scenen er en stopfuld bus.	Lad nu to andre elever spille det næste rollespil efter samme princip som ovenfor. Fortæl indledningsvis klassen, at scenen denne gang er et klasselokale.
Indled rollespillet med, at den ene elev sidder på en stol ved tavlen.	Det er fredag eftermiddag efter sidste time. William er sidste elev i klassen, og han opdager, at der hænger en jakke på Lauras stol. Han beslutter at løbe til bussen, hvor Laura står og venter. Da William når ud til Laura og giver hende jakken, bliver Laura meget glad. Hun takker ham og fortæller:
En elev sidder i en stopfuld bus. En anden elev spiller en gammel dame, som stiger ind i bussen. Hun har stok, er meget dårligt gående og virker svagelig. Hun ser sig om efter en ledig plads. Der er ingen. Eleven rejser sig og spørger, om hun vil have hans plads. Damen smiler og siger mange tak. Lige da hun har sat sig, laver chaufføren en meget hård opbremsning, og eleven når lige at få fat i en af stængerne og undgår at falde. Han kigger på den gamle dame, som sidder trygt og godt på sit sæde.	<ul style="list-style-type: none">• at hendes nøgler til huset ligger i jakkelommen• at hendes forældre først kommer hjem efter klokken syv• at hun skal skynde sig hjem og lufte familiens hund, som har været alene hjemme hele dagen
Spørg efterfølgende til konsekvenserne af elevens adfærd:	
Hvad skete der?	Spørg klassen:
Hvem havde elevens handling konsekvenser for?	Hvad skete der?
Hvilke andre handlemuligheder havde eleven?	Hvem havde Williams handling konsekvenser for?
Hvad kunne der være sket, hvis han eller hun havde handlet anderledes?	Hvilke andre handlemuligheder havde han?
	Hvad kunne der være sket – og for hvem – hvis William havde handlet anderledes

9.5 Fødselsdagen

Historie

Denne øvelse er valgfri.	når de nu ikke talte sammen, og hun kunne ikke se for sig, hvordan de skulle kunne blive venner igen. Laura sad lidt og overvejede, hvad hun skulle gøre og endte med at invitere alle pigerne, bortset fra Astrid.
Laura var ved at planlægge sin fødselsdag. Hun havde tænkt, at hun ville invitere pigerne i klassen, og at de så ville hygge med god mad, musik og til sidst en film, som hun vidste, de andre var vilde med. Lauras mor havde lovet at lave noget lækkert mad, og Laura glædede sig rigtig meget. Der var dog ét problem. Hun var blevet uvenner med en af de andre piger, Astrid, for nogle dage siden, og hun ville ikke have, at Astrid kom til fødselsdagen. Laura havde skrevet en lidt drillende kommentar til et af Astrids billeder på nettet, og så havde Astrid troet, at hun mente det, og så var det blevet til en konflikt, hvor de til sidst slet ikke talte sammen.	Næste dag kunne Laura mærke, at hun var nervøs for at møde Astrid, og hun kunne mærke et sug i maven, da hun gik ind i klassen ...
Laura havde talt med sin mor om det, og moderen havde sagt, at hun blev nødt til at invitere alle, og at hun burde tale med Astrid om det, der var sket, så hurtigt som muligt. Laura synes dog, det var rigtig svært at tage hul på snakken, og for hver dag der gik, blev det sværere og sværere. I dag skulle invitationerne til fødselsdagen sendes ud, og Laura havde tænkt, at hun ville invitere over Facebook for at gøre det nemt. Hun var ikke venner med sin mor på Facebook, så moderen ville ikke opdage, at hun ikke inviterede Astrid. Hvis hun til selve festen spurgte, hvorfor Astrid ikke var kommet, ville Laura sige, at hun var blevet syg.	Eleverne skal nu sidde sammen i par og drøfte følgende spørgsmål:
Da Laura kom op til sit værelse, sad hun længe og tænkte over det, moderen havde sagt, om at det var vigtigt, at alle var med i fællesskabet. Laura havde selv oplevet at blive holde udenfor for nogle år siden, men nu havde hun mange venner og var rigtig glad for det. Men hun synes også, det ville virke mærkeligt at sende en invitation til Astrid,	<ul style="list-style-type: none">• Hvad kan konsekvenserne af Lauras valg blive – for både Laura og Astrid?• Hvad kan konsekvenserne være for de andre elever i klassen?• Hvilke konsekvenser kunne der være, hvis Laura havde inviteret Astrid?

Måske er der nogen der har mod på, at dele deres egne erfaringer med resten af klassen.

Opsamling

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.

- Alt har en konsekvens – også i den digitale verden
- Ens handlinger kan have konsekvenser for mange forskellige

Regler, aftaler og forventninger

Introduktion til underviseren	79
Ingen regler	80
Fødselsdagsønsker	80
Regler – hvad, hvor, hvorfor	81
Regler på nettet	82
Opsamling	83

Introduktion til underviseren

I dette kapitel skal eleverne via forskellige øvelser reflektere over begrebet `regler`. Hvilke regler findes der f.eks. i samfundet og i klassen? Hvorfor har vi dem? Og hvad sker der, hvis vi ikke overholder dem?

Det centrale budskab i kapitlet er, at regler skabes af hensyn til fællesskabet, og der er således ikke tale om, at eleverne skal lære at benytte en bestemt tænkefærdighed. Til gengæld er hensigten, at de f.eks. via oplevelsen af situationer med og uden regler skal blive bevidste om, hvorfor vi har regler, og at regler er en faktor, man er nødt til at tage i betragtning, når man er en del af et fællesskab.

Endvidere lægges der op til, at eleverne reflekterer over, hvad konsekvenserne kan være ved at bryde reglerne.

Fokuspunkter:

- Eleverne oplever via en leg samvær uden regler
- Eleverne oplever, hvad der kan ske, når en regel sættes ud af kraft
- Eleverne reflekterer via samtale over, hvor og hvorfor der findes regler
- Gennem gruppearbejde reflekterer eleverne over, hvilke regler der ville kunne gøre internettet til et bedre sted

Forberedelser: Ingen særlige forberedelser

10.1 Ingen regler

Trafikleg

Fortæl eleverne, at de lige om lidt skal lege en trafikleg inde i klassen. De skal forestille sig, at klasseværelset er et luftrum med lufthavne, og at de alle sammen er flyvemaskiner, der både flyver, lander og letter.

Fortæl dem endvidere, at pladsen mellem bordene er landingsbaner. Lav plads mellem bordene, hvis der ikke allerede er plads – banerne behøver ikke at være parallelle eller 100 % lige. Der er ingen trafikregler for luftfarten i denne leg, og de må flyve, lande og lette, som de vil. Klokken er omkring middag, så der er fuld gang i alle flyene – og trafikken i luften starter, når du har talt til tre.

Lad nu eleverne flyve rundt – deltag gerne selv, og sørg for, at du flyver ind i nogen, hvis eleverne tager for meget hensyn til hinanden. Det er vigtigt, at I sammen efterfølgende kan konkludere, at det er en god idé, at der findes regler for luftfarten.

Stop legen, inden der opstår alt for meget kaos, og tal med eleverne om, hvad der skete. Spørg dem:

Var der nogen, der fløj ind i de andre?

Var der nogen, der blev ramt?

Var der nogen, der ikke syntes, det var sjovt?

Var der nogen, der slet ikke kom nogen vegne?

Hvad ville der være sket, hvis de havde været rigtige piloter i flyvemaskiner?

Spørg, hvad der ville være sket, hvis nogen havde opført sig sådan i den almindelige trafik – og konkluder efter et stykke tid sammen med eleverne, at det er godt, at der er regler for trafikken. Hvis du forudser, at denne øvelse vil skabe kaos i stedet for klarhed, må du udvælge få elever, som på et begrænset område demonstrerer pointen for resten.

10.2 Fødselsdagsønsker

Klasseøvelse

Bed først eleverne om at tænke på, hvilken dato de har fødselsdag – og hvad de ønsker sig næste gang, de har fødselsdag.

Fortæl eleverne, at du nu gerne vil høre, hvad de ønsker sig. Reglen er, at man skal række hånden i vejret og vente på, at det bliver ens tur, og derefter må man sige, hvornår man har fødselsdag, og hvad man allerhelst vil have i gave. Har alle forstået reglen?

Se ud, som om du tænker dig godt om, og sig derefter til eleverne, at denne regel sørme ikke gælder alligevel. I stedet for skal de, når du har talt til 3, hver især sige, hvad de ønsker sig. Spørg,

om de har forstået, og om de er klar, tæl til 3 og lad dem tale i munden på hinanden. Vis med dit kropssprog, at du ikke kan høre, hvad den enkelte elev siger, bed dem stoppe, og spørg, om de tror, du kunne høre, hvad de sagde.

Tal afslutningsvis med eleverne om, hvad konsekvenserne kan være, hvis man ikke har regler for, hvornår det er ens tur, når man sidder sammen i klassen (nogle bliver aldrig hørt, læreren kan ikke høre noget som helst, nogle snakker hele tiden osv.).

10.3 Regler – hvad, hvor, hvorfor

Klassesamtale

Tal nu med eleverne om regler generelt – spørg dem: Hvad er regler? Hvor har vi regler? (Trafik, klassen, sport, spil, lege, skolen, opførsel generelt (tyveri, vold) osv.).

Fortsæt nu med følgende spørgsmål:

Kan I nævne en regel, vi har i trafikken? (For eksempel at vi skal stoppe for rødt lys.)
Hvorfor har vi den regel?
Hvad sker der, hvis nogen ikke overholder den?
Hvad ville der ske, hvis den slet ikke var der?
Er det en god eller en dårlig regel?

Kan I nævne en regel, f.eks. i fodbold?
Hvorfor har vi den regel?
Hvad sker der, hvis nogen ikke overholder den?
Hvad ville der ske, hvis den ikke var der?
Er det en god eller en dårlig regel?

Kan I nævne en regel, vi har på skolen?
Hvorfor har vi den regel?
Hvad sker der, hvis nogen ikke overholder den?
Hvad ville der ske, hvis den ikke var der?
Er det en god eller en dårlig regel?

Drøfte videre med eleverne, om man skal følge reglerne, selv om man ikke er enig i dem. Spørg dem f.eks.:

Hvis jeg ikke synes, det er i orden, at man kun må køre 50 km i timen på en villavej, må jeg så køre 150?

Hvorfor ikke?

Hvis jeg synes det er en dum regel, at man ikke må cykle over vejen på rødt lys, kan jeg så bare lave min egen regel om, at jeg godt må?

Hvorfor ikke?

Lad eleverne komme med sine bud, og hvis de ikke selv nævner dem, så tilføjer du følgende to svar:

- Fordi der er en årsag til, at reglen er der (hensyn til trafikken)
- Fordi reglen er der, hvad enten jeg synes om den eller ej

10.4 Regler på nettet

Gruppearbejde

Tal med eleverne om, at der også er regler for, hvad man må og ikke må på internettet. Det er f.eks. ulovligt at dele billeder af andre på offentligt tilgængelige sider uden tilladelse. Tal med dem om, at en del børn og unge oplever, at den digitale verden har uklare regler, og at det nogle gange fører til ubehagelige situationer.

Inddel eleverne i grupper med 4-5 elever i hver (vær opmærksom på elevernes interne positioner, når du laver grupperne – emnet kan være følsomt!), og lad grupperne drøfte følgende spørgsmål:

Hvilke regler ville kunne gøre internettet/sociale medier til et sted, hvor alle synes, det var rart at være?

Hvis de synes, det er svært at komme i gang, kan du give dem nogle stikord til hvilke områder, de kan berøre: Regler for deling af billeder, sprogbrug, kommentarer til billeder på sociale medier, deling af privat information.

Når eleverne er klar til det, kan en elev i hver gruppe fortælle om de regler, gruppen er kommet frem til. Du noterer i stikord på tavlen. Når alle grupper har delt deres forslag til regler, vælger I sammen de 6-7 vigtigste regler og samler dem til et sæt regler, som eleverne kan bruge både i skolen og i fritiden.

Opsamling

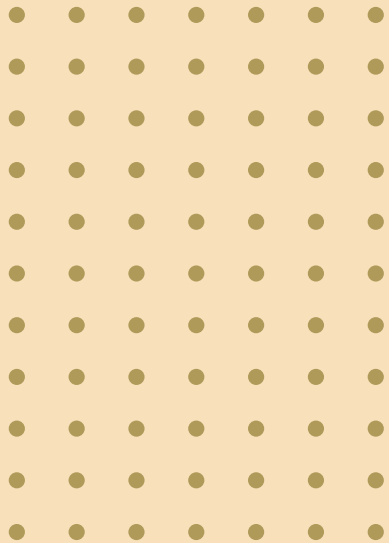

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.

- Hvordan det opleves at være i et fællesskab uden regler
- Der er en grund til at vi har regler
- Regler er der, hvad enten vi synes om dem eller ej
- Klassens regler på nettet

At indrømme noget

Introduktion til underviseren	85
Hr. Mortensens bil	86
De tre skridt	88
Små træningssituationer	89
Opsamling	91

Introduktion til underviseren

Indholdet i dette kapitel bygger videre på det foregående kapitel om regler, aftaler og forventninger. I dette kapitel præsenteres eleverne for værktøjet `At indrømme noget`. Med dette værktøj får eleverne hjælp til at formulere en undskyldning, hvis regler, aftaler eller forventninger er brudt, men også i alle andre sammenhænge. Det centrale i dette værktøj er det sidste trin, der har et handlingsperspektiv med en interesse for, hvordan noget uhen-sigtsmæssigt kan gøres godt igen.

Fokuspunkter:

- Via en historie reflekterer eleverne over det hensigtsmæssige i at indrømme det, når man har gjort noget mindre heldigt/noget forkert
- Eleverne præsenteres for tre trin, de kan anvende, hvis de vil indrømme noget
- Eleverne øver sig (via små situationer) på at anvende trinnene

Forberedelser: Forbered illustrationer til kapitel 11.

11.1 Hr. Mortensens bil

Historie

Bed eleverne lukke øjnene, og læs følgende historie op for dem:

Hjemme på vejen, hvor jeg bor, går mændene meget op i deres biler. De taler meget om bilerne, hvilke modeller de har, hvilket år de blev lavet på bilfabrikken, hvor hurtigt de kan køre, hvor meget de koster og en masse andre ting. De går tit og hjælper hinanden og reparerer lidt på bilerne hist og her. Deres biler bliver passet, som om det var små børn, og de pudser altid på dem, så de skinner i sollyset. Det er tydeligt, at de gerne vil imponere hinanden. Hvem har den flotteste bil, den største bil eller den dyreste bil?

Især vores nabo, hr. Mortensen, går meget op i det. Hr. Mortensen er altid i lidt dårligt humør. Han brokker sig over alt muligt og praler meget af sin bil. Han kan rigtig godt lide, når nogen siger pæne ting om hans bil, og det er der tit nogen, der gør. Hr. Mortensen har nemlig en bil, der er meget sjælden. Han kører næsten aldrig i den. Det er den alt for fin til. Den laves ikke på bilfabrikken mere, og somme tider bliver den brugt på biludstillinger, hvor andre kan beundre den. Hr. Mortensens bil er skinnende hvid – ligesom perlemor – og den blinker og funkler i lyset, når solen skinner, fordi han passer så godt på den.

Nogle gange har jeg drømt om at få en lige så flot bil, når jeg bliver stor, men lige nu har jeg altså kun en cykel. Min cykel er gammel og bulet, og jeg har selv malet den skrigende orange, fordi den var helt vildt skrammet over det hele. Men den cykler da udmærket, selv om den hverken har gear eller andre smarte ting.

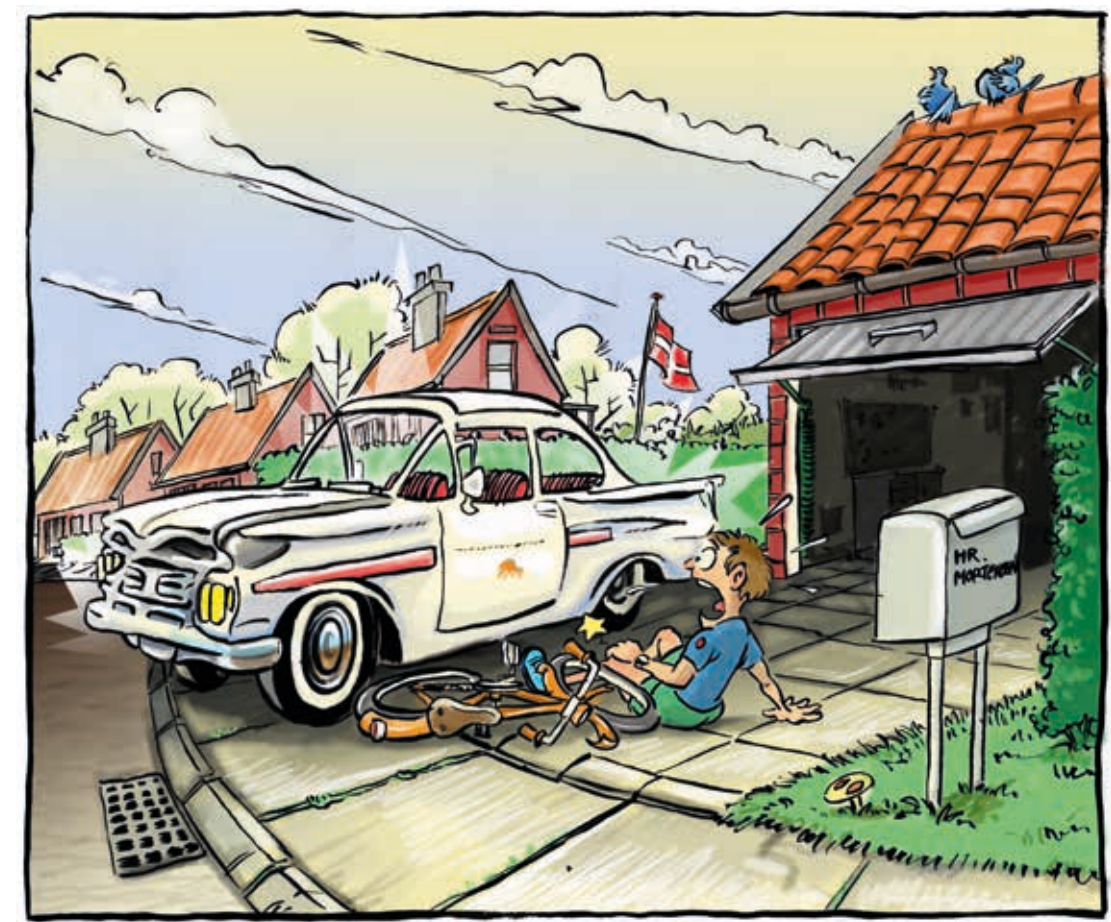
En dejlig varm sommerdag, da jeg var på vej hjem fra skole, cyklede jeg helt i mine egne tanker på min gamle orange cykel. Med vilje cyklede jeg lige så stille i store slingrende sving – til den ene side og til den anden side, mens jeg drømte om sommerferie og om at bade ved en strand med store bølger. Jeg glemte helt at holde øje med de andre trafikanter, og uden for hr. Mortensens hus kørte jeg lige ind i hr. Mortensens fine skinnende bildør. Selv om jeg cyklede lige så stille, lød der et højt brag, og jeg blev helt vildt forskrækket og væltede rundt på vejen.

Der kom ikke nogen og hjalp mig. Måske var der ikke nogen, der havde set det. Jeg kiggede på cyklen. Forskærmen var bøjet, og jeg havde også slået mig. Det blødte på knæet. Men værst af alt: Da jeg kiggede på hr. Mortensens bildør, var der kommet en lille bule. Hvis man kiggede helt tæt på, kunne man se, at den var orange ligesom min cykel. Jeg fik helt ondt i maven over det. Tænk, hvis hr. Mortensen opdagede det. Han ville blive så sur, og jeg ville få rigtig mange skæld ud.

Jeg skyndte mig at samle cyklen op, og selv om det gjorde ondt i mit blødende knæ, trak jeg hurtigt af sted med cyklen ind til os selv, mens jeg håbede på, at ingen havde set mig.

Der skete ikke noget den dag, men resten af dagen var jeg helt vildt bange for at blive opdaget. Jeg havde ondt i maven og var bare i rigtig dårligt humør. Om natten kunne jeg heller ikke sove. Selv om hr. Mortensen var et brokkehoved, syntes jeg faktisk, at det var synd for ham, at hans bil havde fået en bule, og det lå jeg og tænkte på i mørket. Og det var jo mig, der havde gjort det. Jeg spekulerede også på, at hele min familie måske blev uvenner med vores naboer, fordi jeg var kørt ind i hr. Mortensens bil. Og hvad skulle jeg sige, når de opdagede det? Måske kunne ingen i gaden lide mig, fordi jeg var sådan én, der ødelagde deres ting uden at sige noget. Måske ville mor og far også blive sure på mig, fordi jeg ikke havde fortalt dem det. Jeg blev helt dårlig af alle de tanker og kunne slet ikke sove ...

Vis eleverne **illustration 11.1**, og stil dem følgende spørgsmål:

Hvorfor går drengen ikke bare ind til hr. Mortensen og fortæller, hvad der er sket?

Hvorfor har han det så dårligt, som han har?

Er det rart at skulle fortælle hr. Mortensen, hvad der er sket? Hvorfor ikke?

Tror du, at han tit cykler ind i andre folks biler?

Cyklede han ind i hr. Mortensens bil med vilje?

Er det rart for drengen at skulle fortælle sine forældre, hvad der er sket? Hvorfor ikke?

Hvad er værst: At han cyklede ind i bilen – eller at han ikke fortæller det?

Hvad tror du, hr. Mortensen bliver mest sur over?

Hvad tror du, drengens forældre bliver mest sure over?

Hvad synes du, han skulle have gjort?

Hvad kunne han gøre for at få det bedre?

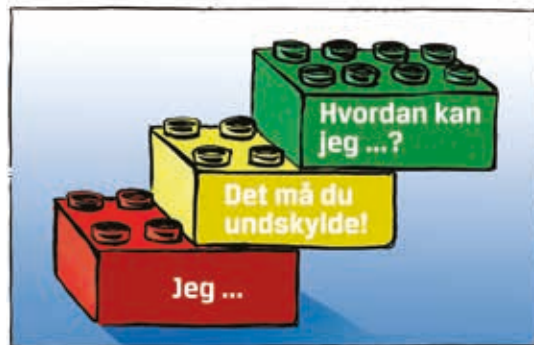
Hvorfor skulle han gøre det, når det nu ikke ville være særlig rart?

Spørg afslutningsvis eleverne, om de selv eller nogen, de kender, har prøvet noget lignende – altså at skulle indrømme noget, de havde gjort. Bed dem komme med eksempler.

11.2 De tre skridt

Aktiv klasseøvelse

Fortæl nu eleverne, at du har et forslag til, hvad man kan sige og gøre, hvis man har gjort noget, man ikke skulle have gjort. Vis **illustration 11.2**.

Bed dem om at komme ud på gulvet og stille sig i en række. De skal nu tage tre skridt. Hvert skridt er et trin i færdigheden "at indrømme noget". Det er tanken, at eleverne skal lære disse tre trin, så de kan tilpasse dem en given situation.

Lad eleverne tage første skridt, og fortæl dem, at dette skridt betyder, at man skal fortælle, hvad man har gjort, altså hændelsen beskrevet med fakta. Brug eksemplet med drengen, der kører ind i hr. Mortensens bil, og fortæl dem, hvad de skal sige, mens I i fællesskab tager et skridt:

1. skridt: **Jeg (er kommet til at køre ind i din bil) ...**

Tag det næste skridt sammen med eleverne, og fortæl dem, at dette skridt betyder, at man skal sige undskyld til den/dem, det gik ud over:

2. skridt: **Det må du undskylde!**

Tag det tredje og sidste skridt sammen, og fortæl eleverne, at dette skridt betyder, at man skal tilbyde sin hjælp eller at gøre det godt igen.

3. skridt: **Hvordan kan jeg...?**

Bed eleverne sætte sig igen, undtagen 5-6 elever, som først skal øve sig. Fortæl følgende eksempel, og tal kort med de udvalgte elever om, hvad man f.eks. kunne sige ved hvert af de tre trin.

Du har spildt mælk ud over din sidekammerats regnehæfte. Hun har ikke set det endnu. Du er sikker på, at hun får skæld ud af jeres lærer, når han ser det.

Du (underviser) beslutter, hvad der skal siges ved hvert trin. Gå skridtet, sig sætningen og bed de 5-6 udvalgte elever gentage, hvad du gør og siger. F.eks.:

- Jeg har spildt mælk ud over dit hæfte og nu får du sikkert skæld ud af vores lærer.
- Det må du undskylde!
- Hvordan kan jeg hjælpe dig?

Vælg 5-6 andre elever, og gentag proceduren med følgende eksempler og nye elever:

Du har lånt din klassekammerats mobiltelefon og har tabt den ved et uheld, så skærmen er blevet ridset. Du afleverer den nu tilbage.

- Jeg har tabt din mobiltelefon på gulvet og nu er skærmen ridset.
- Det må du undskylde!
- Hvordan kan jeg gøre det godt igen?

Du har aftalt med din ven, at I skal mødes på fodboldbanen en halv time efter, at I har fået fri fra skole. Du glemmer aftalen, men efter en time husker du det pludselig. Du løber ned til fodboldbanen, hvor din ven står og ser sur ud.

- Jeg glemte vores aftale.
- Det må du undskylde!
- Hvordan kan jeg gøre det godt igen?

Du leger fange med dine klassekammerater ude i skolegården. Indimellem går det lidt vildt for sig, og da du vil fange hende, du sidder ved siden af i klassen, kommer du ved et uheld til at ramme hende i ansigtet med din arm, så hun får en blodtud.

- Jeg ramte dig i ansigtet ved et uheld.
- Det må du undskylde!
- Hvordan kan jeg hjælpe dig?

11.3 Små træningssituationer

Parøvelse

Lad eleverne sidde parvis (de er henholdsvis "A" og "B") og øve de tre trin i nedenstående situationer. Sæt dem i gang i plenum med én situation ad gangen. Gå rundt og hjælp til med, hvad de skal sige, når de går i stå. Lad parrene skiftes til at spille situationen og gøre brug af de tre trin foran resten af klassen, hvis det er mere hensigtsmæssigt.

- A har for sjov kaldt sin sidekammerat B "latterlig", og A ser nu, at B er ked af det.

- B har lånt sin sidekammerat A's lineal. Da B afleverer den, er hjørnet knækket af.

- A glemte, at han/hun havde lovet sin sidekammerat B at tage et æble med til ham/hende fra skoleboden.

- I frikvarteret spiller klassen fodbold. A og B på hvert sit hold. B kommer til at skubbe til A for at få bolden, og B ved godt, at det var tarveligt.

- A tror, at B har taget hans/hendes nye viskelæder og beskylder B for det. Men da A kigger under sine egne bøger i tasken, ligger A's viskelæder faktisk der.

Afslut øvelsen med at stille eleverne følgende spørgsmål, som de kan drøfte med sin makker:

Hvordan føles det at modtage en undskyldning?

Hvad gør det med vores relationer når vi er gode til at sige undskyld?

Saml op på øvelsen ved at hvert par deler noget af det, de har drøftet, med resten af klassen.

Opsamling

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.

- Hvordan føles det at skulle indrømme noget man har gjort forkert?
- De tre trin i færdigheden "At indrømme noget"
- Hvordan føles det at modtage en undskyldning?
- Hvad gør det med vores relationer når vi er gode til at sige undskyld?

Roller

Introduktion til underviseren	93
Intro til roller	94
Roller	96
Forskellige roller	97
Roller på nettet	98
Opsamling	99

Introduktion til underviseren

I dette kapitel skal eleverne beskæftige sig med – og blive bevidste om – at både voksne og børn har forskellige roller, som afhænger af de sammenhænge, vi befinder os i. Vi har en rolle i familien og en anden, når vi er i skole eller på arbejde – og måske en tredje, når vi er sammen med venner og bekendte. Bevidstheden om disse og andre roller er vigtig for en nuanceret selvopfattelse og dermed for den enkeltes evne til at tænke i alternativer, f.eks. hvad angår handlemuligheder og adfærd. Bevidstheden kan også bruges til at forstå hvorfor andre handler, som de gør i forskellige sammenhænge. Der er ofte forskellige forventninger forbundet med forskellige roller. Kapitlet danner grundlag for næste kapitel, hvor det handler om at kunne forstå andres synspunkter.

Fokuspunkter:

- Eleverne introduceres via en historie til, at vi har mange forskellige roller
- Via en klassesamtale og parvis summen reflekterer eleverne over, at der gælder forskellige regler for forskellige roller
- Via en illustration reflekterer eleverne over en persons mange roller
- Eleverne reflekterer gennem parvis summen over, de forskellige roller de har på nettet

Forberedelser: Forberede illustrationer til kapitel 12, og printe **arbejdsark 12.8** (et eksemplar til hver elev).

12.1 Intro til roller

Historie

Læs nedenstående historie for eleverne. Vis de tilhørende **illustrationer 12.1-12.4**) efter hvert afsnit.

Thomas kunne høre sin mors stemme meget langt væk. Han vidste godt, at hun sagde, at han skulle stå op, men han var Så træt, at han næsten ikke kunne åbne øjnene. Nu kaldte hun igen. Han tænkte på at bevæge arme og ben, men kunne slet ikke komme i gang. Langsomt begyndte han at vågne lidt og kom i tanker om, hvor sur hans mor kunne blive, hvis han ikke stod op, når hun sagde det. Thomas hadede, når hans mor blev sur på ham. Hun plejede at rynke panden, tale højt og pege på ham, mens der kom en masse ord ud af munden på hende. Thomas følte, at han blev mindre og mindre, når hun skældte ham ud, og han kunne slet ikke finde på noget at sige. Så nu, hvor han kunne høre på hendes stemme, at det var lilliige før, hun blev rigtig sur, skyndte han sig op og i tøjet. "Det er SLUT med at spille computer til langt ud på aftenen, når du skal i skole næste dag," sagde hun ude fra køkkenet. "Okay, okay," sagde Thomas og listede stille ud ad døren.

Illustration 12.1

På vej til skole mødte Thomas sin klassekammerat Anna. Hun var en god kammerat. Sådan en, man kunne ringe til, hvis man ikke kunne huske, hvilke lektier man havde for, og som godt gad tage noget med til en fra skoleboden, hvis man lige var i gang med noget andet i frikvarteret. Anna havde sin rygsæk på ryggen og sin idrætstaske i den ene

hånd. I den anden hånd havde hun en pose med biblioteksøger. Anna var ikke ret stor. Faktisk var hun en af de mindste i klassen, og hun var helt rød i hovedet og pustede af anstrengelse over alt det, hun skulle bære. Thomas spurgte, om han skulle hjælpe hende. Hun smilede og gav ham posen med biblioteksøger. "Ja, tak," sagde hun, "fedt du gider hjælpe med at bære."

Illustration 12.2

På vej hjem fra skole gik Thomas forbi sin farmors og farfars hus. De boede tæt på ham, og han gik tit derover. I dag kunne han se sin farmor gennem køkkenvinduet – hun vinkede til ham. Han gik indenfor. "Hej farmor," sagde han, "her dufter godt, har du bagt kage?" "Ja," sagde farmor, "kom og sæt dig ved køkkenbordet og få et stykke." Mens han spiste, snakkede de om, hvordan hans dag var gået. Han fortalte, hvordan hans mor havde skældt ham ud om morgenen, fordi han ikke stod op, lige når hun sagde det. Farmor lyttede og klappede ham på hovedet. "Din mor mener det nok ikke så slemt," sagde hun, "voksne kan godt lyde mere sure, end de er. Men det er jo vigtigt, at du kommer op, så du kan nå at få morgenmad – det har hjernen brug for – ligesom en bil har brug for benzin for at køre." Farmor smilede til ham, og så snakkede de lidt om skolen, og farmor fortalte om dengang, hun gik i skole. Thomas elskede at høre sin farmor fortælle. Hun var god til det, og der var altid så fredeligt hjemme hos hende og farfar. Thomas kiggede på køkkenuret. "Jeg må hellere gå nu, farmor,

for jeg skal til fodbold. Tak for kage," sagde han og spurtede ud ad døren.

Illustration 12.3

Senere på eftermiddagen stod Thomas og hans fodboldkammerater på fodboldbanen og lyttede til deres træner, Patrick. Patrick talte om den efterårsturnering, deres hold skulle være med i om et par uger. I en af de andre klubber, som også plejede at være med i turneringen, var der en spiller, alle modstandere var bange for. Han opførte sig helt vildt voldeligt både på og uden for banen, hørte ikke efter sin træner og lod altid som om, han var HELT uskyldig, når dommeren fløjtede af noget, han havde gjort. De andre på hans hold opførte sig slet ikke lige så dårligt som ham, men alligevel endte deres sidste kamp med, at hele holdet blev udelukket fra efterårsturneringen. Patrick sagde, at de skulle huske på, at når man er et hold, så er alle ansvarlige for at opføre sig ordentligt – ellers går det ud over hele holdet. "Men det er da ikke retfærdigt," sagde Thomas. "Det er da ikke min skyld, hvis en fra mit hold ikke kan finde ud af at følge reglerne." "Nej," svarede Patrick, "det er ikke din skyld. Men det er altså sådan, at hvis man ikke spiller efter reglerne, kan hele holdet ryge ud af turneringen, og derfor er I nødt til at tænke over, hvordan I opfører jer. Et hold er et hold – og vi er ansvarlige for hinanden. Er I med?" Alle drenge nikkede.

Illustration 12.4

Bed en eller flere enkeltelever give en kort genfortælling af de enkelte afsnit i historien, og spørg efter hver lille genfortælling:

Hvor er Thomas?

(hjemme – på vej til skole – hos sin farmor – til træning)

Hvem er han sammen med?

(sin mor – sin klassekammerat – sin farmor – sin træner og holdkammerater)

Hvad er hans rolle?

(henholdsvis søn, skolekammerat, barnebarn og fodboldspiller)

Hvordan opfører han sig? Hvad gør han?

(lidt doven – hjælpsom – lyttende – diskuterer)

12.2 Roller

Klassesamtale

Spørg klassen, om man kan se på folk, hvilken rolle de har. Henvis til uniformer, kitler og andre ydre tegn, som viser, at folk er på arbejde – og som de ikke har på derhjemme. I andre tilfælde er ”uniformen” ikke arbejdsbetinget, men hænger måske sammen med, hvad man gerne vil signalere til omverdenen. Spørg eleverne, om de kan komme med eksempler på dette (f.eks. hip-hopper, fodboldtilhænger, en bestemt religion, mærkevaretøj osv.).

Fortæl eleverne, at når du går rundt derhjemme, har du tit noget afslappende tøj på og går måske rundt i strømpesokker eller bare tæer. Det gør du ikke, når du er på arbejde. Derhjemme har du en anden rolle, hvor du ikke er lærer eller pædagog, men måske mor/far, kæreste, hundeejer eller bare dig selv.

Spørg 2-3 elever, hvad de og deres familie gør, hvis de skal til fest.

Har I det samme tøj på som til hverdag?

Gør I andre ting for at pynte jer?

Hvorfor klæder man sig pænt på, når man skal i byen?

Tal med eleverne om, at når vi klæder os om og handler anderledes, så viser vi, at vi nu har en anden rolle – nemlig rollen som gæst.

Giv dem følgende eksempler, og lad eleverne summe parvist over forskellen på at være gæst og at være derhjemme i disse situationer.

- Der står et fad med frugt og chips på bordet, og du vil gerne have noget af det.
- Du sveder og har lyst til at åbne et vindue.

Drej nu samtalen over på skolen. Spørg 2-3 elever, om der er forskel på, hvordan de opfører sig, når de sidder hjemme på deres værelse, og når de er i skole.

Lad eleverne summe parvist over forskellen på at være i skole og at være hjemme, og bed hvert par komme frem til 3 egne eksempler.

De skal stille hinanden følgende spørgsmål i forbindelse med hvert eksempel:

Hvad gør du, hvis du sidder hjemme på dit værelse?

Hvad gør du, hvis du sidder i klassen?

Afrund øvelsen med at konkludere, at vi altså opfører os anderledes, når vi sidder i klassen og har time, fordi:

- Vi har en anden rolle her.
- Der findes andre regler i skolen end derhjemme.

12.3 Forskellige roller

Klasseøvelse

Vis nu eleverne **illustration 12.5**, og spørg dem ved hvert enkelt billede, hvad de tror, det forestiller, hvad der sker, og hvilken rolle manden har.

Tal med klassen om, at manden på billedet kan være i andre grupper end sammen med familie og venner – f.eks. på arbejde. Spørg dem, hvordan de tror, han opfører sig, når han er på arbejde.

Spørg endvidere:

Opfører manden sig på samme måde over for sin mor, som han gør overfor sine børn?

Opfører han sig på samme måde sammen med sin mor, som han gør sammen med sine fodboldkammerater?

Opfører han sig på samme måde over for sine børn, som når han er sammen med sin chef?

Tal videre med eleverne om, at man også som barn har forskellige roller, f.eks. i familien, i skolen, blandt venner og til forskellige fritidsaktiviteter. Lad eleverne summe parvist over de roller de selv har – og hvordan de opfører sig i de forskellige sammenhænge de er i. Konkluder med eleverne, at vi opfører os forskelligt, alt efter hvilken rolle vi har (hvem vi er sammen med og hvor vi er).

12.4 Roller på nettet

Parøvelse

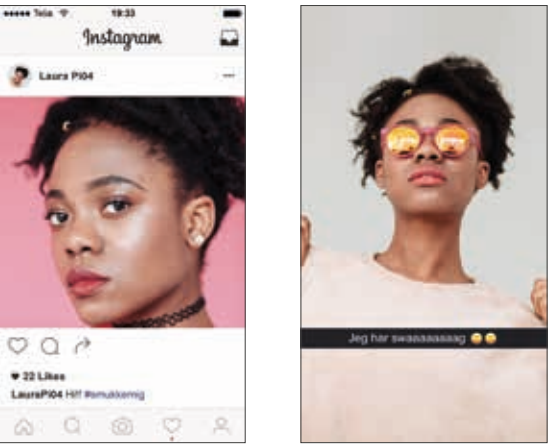
I den foregående øvelse blev eleverne opmærksomme på, hvilke roller de har i de forskellige sociale sammenhænge de indgår i, som f.eks. skole, familie og blandt venner. Fortæl nu eleverne, at denne øvelse vil handle om forskellige roller på nettet. Sæt eleverne sammen i par, og fortæl dem, at de skal stille hinanden en række spørgsmål, som de vil få uddelt på et ark.

Vis **illustration 12.6**, som forestiller forskellige logoer til en række sociale medier:

Fortæl dem, at logoerne viser forskellige eksempler på sociale medier, som mange bruger i Danmark, og at de måske kender nogle af dem. Fortæl, at de forskellige sociale medier typisk lægger op til, at man bruger dem til noget bestemt eller på en bestemt måde. For eksempel er der mange som bruger Instagram til at vise meget smukke og polerede billeder af sig selv, mens man bruger Snapchat til sjove eller lidt skøre billeder.

Vis **illustration 12.7**, som viser et typisk Instagram-billede og et typisk Snapchat-billede af den samme person.

Eleverne skal nu stille hinanden spørgsmålene fra det uddelte ark (**arbejdsark 12.8**), som handler om deres brug af sociale medier og de roller man kan have på nettet.

PERSPEKT 2.0 – MODUL 9ARBÆJDSARK 12.8

Spørgsmål:

- Hvilke sociale medier bruger du?
- Kender du til det at have forskellige roller på de sociale medier?
- Gør du noget bestemt for at præsentere dig forskelligt på de forskellige medier?
- Hvordan vil du beskrive de roller, du selv har?
- Hvad kan man opnå gennem forskellige roller?
- Kan du forestille dig indhold, du kun vil poste i én sammenhæng?

Når eleverne har været igennem spørgsmålene, laver I en fælles opsamling, hvor eleverne kan dele pointer fra deres arbejde med resten af klassen.

Opsamling

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.

- Både børn og voksne har forskellige roller
- De roller vi har afhænger af de sammenhænge vi er i
- Der er forskellige regler for forskellige roller
- Man har også forskellige roller på nettet

Andre menneskers synspunkter

Introduktion til underviseren	101
Hvem synes hvad?	102
Jeg mener at ...	104
Forhandling	104
Opsamling	105

Introduktion til underviseren

I dette kapitel skal eleverne beskæftige sig med andre menneskers synspunkter som en væsentlig faktor, de er nødt til at tage i betragtning i de fleste sammenhænge. I dette kapitel forbindes elevernes viden om, hvordan mennesker kan tænke forskelligt med et handleperspektiv. At vi tænker forskelligt, har ikke kun betydning i enkeltstående situationer, men også i et større og mere fremadrettet perspektiv, idet de forskellige tanker fører til forskellige prioriteringer og konklusioner. Hvis eleverne bliver i stand til at se, forstå og sætte sig ind i andre menneskers synspunkter – samt ikke mindst tage dem i betragtning, hvor det er relevant – udvides deres egen horisont. Det vil give dem mulighed for at træffe hensigtsmæssige reflekterede beslutninger – også i et bredere perspektiv.

Fokuspunkter:

- Eleverne introduceres via en historie til "andre menneskers synspunkter"
- Via rollespil giver eleverne udtryk for forskellige synspunkter om samme problematik
- I et rollespil forsøger eleverne sig med forhandling og kompromis via en kendt historie

Forberedelser: Printe et eksemplar af hvert af de tre arbejdsark (**13.1 - 13.3**) til øvelserne "Jeg mener at..." og "Forhandling".

13.1 Hvem synes hvad?

Historie

Læs følgende historie:

7.A havde været helt oppe at køre. De havde ikke prøvet at vinde noget før. Alle klasser på kom-munens skoler var blevet opfordret til at komme med forslag til, hvordan skolerne kunne fejre kommunens jubilæum næste år, og deres forslag var blevet valgt som det bedste. De var vildt stolte. For to uger siden havde de fået overrakt checken på 5.000 kroner oppe på rådhuset. Beløbet skulle bruges på et arrangement, hvor hele klassen var til stede. Dagen efter overrækkelsen havde deres lærer stillet et syltetøjsglas på hylden bag døren i klasselokalet og opfordret dem til at skrive forslag til arrangementer på en seddel, som de så lagde i glasset.

Det var meget forskelligt, hvad de hver især interessererede sig for, så det skulle nok blive spændende, når de skulle åbne glasset med forslagene.

Benjamin håbede ikke, at der var forslag om at komme i Tivoli eller noget lignende. Det handlede altid om, hvem der turde komme op i de forlystelser, som var mange meter over jorden, og Benjamin var hårdt ramt af højdeskræk, så han hadede at være højt oppe. Han kunne ganske enkelt ikke tåle at være mere end et par meter over jorden. Så blev benene som gelé, det svimlede for ham, og han blev ramt af voldsom angst. Det var meget pinligt – men sådan var det desværre. Han håbede heller ikke, at de skulle cykle hen til noget. Han havde ikke haft en cykel, siden hans lillebror havde arvet den lille drengecykel, som han selv havde fået, da han var 8-9 år, og den kunne han jo ligesom ikke låne. Det ville faktisk også være for pinligt. Det eneste, han lige nu syntes, gjorde ham lidt sej i andres øjne, var, at hans storesøster var forsanger i ungdomsskolens klart bedste rockband. De var for cool, og nogle sagde, at de nok skulle blive til noget om et par år. Men de manglede jobs – og Benjamins søster manglede penge. Derfor havde Benjamin lagt en seddel ned i glasset, hvor han foreslog, at klassen skulle bruge alle de 5.000 kr. på at hyre søsterens band til at spille til en klassefest i to en halv time. Det kostede nemlig præcis 5.000 kr.

Emma havde ikke havde lagt et forslag i glasset. Hun ville gerne have gjort det, men de sidste 14

dage havde hun humpet rundt på den fod, hun havde forstuvet i en håndboldkamp. Derfor havde hun ikke lige vidst, hvad hun skulle foreslå. Hun kunne jo nærmest ikke deltage i noget som helst. Det var en alt for voldsom modspiller, der havde sendt hende i gulvet. Emma kunne slet ikke støtte på foden bagefter, så hendes træner havde taget hende med på skadestuen. Her viste det sig, at hun havde fået en voldsom forstuvning og skulle holde foden i ro i et par uger. For et par dage siden var det lige begyndt at gå lidt bedre med foden, men så var hun gledet på et trappetrin – og nu var det forfra med at få den pokkers fod i orden igen.

Bilal havde jublet højest af dem alle, da de havde fået at vide, at de havde vundet. Hans familie havde ikke så mange penge, og derfor måtte han tit melde fra til de forskellige arrangementer, især hvis de kostede noget. Hvis man f.eks. selv skulle have penge med til sodavand og slik – eller betale til fælles mad og drikke, var hans mor ude af stand til at hjælpe ham. Derfor syntes han, det var helt fantastisk, at de havde vundet 5.000 kr. Nu kunne klassen jo gøre noget af det, han altid gerne havde villet gøre sammen med de andre. I idræt havde de engang været ude i en klatrehal, og Bilal havde næsten ikke været til at drive hjem igen. Han var helt vild med at klatre, og den idrætstime havde været den bedste time, han nogensinde havde haft i hele sit skoleforløb. Han håbede, at klassen ville være med til at gentage turen til klatrehallen. De havde jo haft det rigtigt sjovt. Og de 5.000 kr. kunne godt række til et par timers rappelling for hele klassen, hvis alle var med på at cykle derud, så de ikke skulle bruge penge på transport.

Læreren gik hen og tog syltetøjsglasset. "Der er tre sedler i glasset," sagde hun og gik hen til sit bord. Hun foldede den første seddel ud. "Første forslag er, at vi i fælles flok cykler de 7 kilometer ud til kunstmuseet, hvor de 5000 kr. kan dække entré plus en sodavand for alle. Hun skrev "cykle til museum + sodavand til alle" på tavlen. Det samme gør du – se efterfølgende tabel.

"Andet forslag er, at vi arrangerer en klassefest, hvor Benjamins søsters band kommer og spiller for os. De spiller noget rockmusik, man kan danse og hoppe til, og de tager 5.000 kr. for det. Hvis vi samtidig arrangerer, at vi hver især kan betale til

noget mad, har vi lige penge nok. Sodavand kan vi sikkert få lov at købe i skoleboden, hvis bare man selv betaler for det, man drikker." Læreren skrev "band + betale for mad og drikke selv" på tavlen. Det samme skriver du på tavlen – se efterfølgende tabel.

"Sidste forslag går ud på, at vi mødes ude i byens klatrehal. For 5.000 kr. kan vi alle rappelle i to timer." Også det sidste forslag blev skrevet op på tavlen. Skriv: Klatrehal i 2 timer i tabellen.

Skriv nu også de tre elevnavne op på tavlen, så du får følgende skema:

	BENJAMIN	EMMA	BILAL
Cykle til museum + sodavand til alle			
Band + betale for mad og drikkevarer selv			
Klatrehal 2 timer			

Bed nu tre elever komme op til tavlen. Giv dem et stykke kridt hver, og læs et forslag op ad gangen. Bed dem markere i felterne, hvad de tror, eleverne i historien mener om det pågældende forslag. De skal ikke være enige eller begrunde deres valg – alle tre elever skal forholde sig til alle tre elever fra 7. A.

Plustegn = de tror, personen synes, det er en god idé.
Minustegn = de tror, personen synes, det er en dårlig idé.
Tankestreg = de tror, personen er ligeglad.

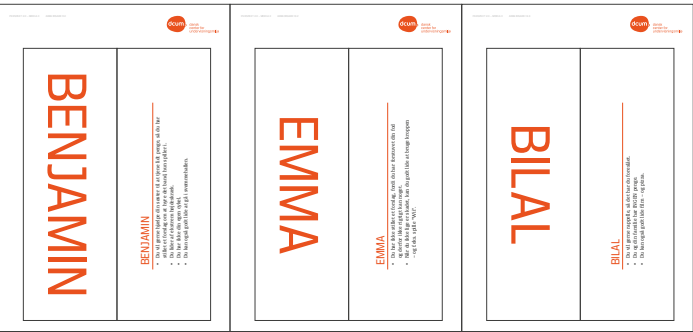
13.2 Jeg mener at ...

Rollespil

Placer nu tre stole ved tavlen. Vælg tre nye elever, som skal spille de tre elever fra 7. A, og bed dem sætte sig på hver sin stol med ryggen mod tavlen.

Giv hver elev et navneskilt, som du har printet på forhånd (**arbejdsark 13.1 - 13.3**). Det skal foldes, så de andre kan se navnet, og den enkelte elev kan se sin rolle og nogle stikord. Med hvert sit navneskilt holdt op foran kroppen skal eleverne nu efter tur udtrykke deres mening om de tre forslag, som om de var den person, hvis navn står på skiltet. De skal ikke diskutere, blot være sikre på, at de har sagt så meget som muligt om, hvad deres mening er og hvorfor.

Spørg efter øvelsen hver enkelt elev, om han eller hun kan forstå sin rolles synspunkt, og om han eller hun personligt har samme synspunkt.

Spørg til sidst de øvrige elever, om rollespillerne var **assertive**:

Lyttede de interesseret til hinanden?

Prøvede de at forstå de andres synspunkter?

Forsøgte de at nå en fælles løsning?

Spørg derefter hver af de tre, hvordan de oplevede forhandlingen.

Er der nogen af dem, der føler sig snydt?

Eller som følte, at det var svært at trænge igen-nem?

Er det en af dem, der føler sig som vinder?

Hvis klassen magter det, kan du vælge at gennemføre denne øvelse som gruppearbejde med tre elever i hver gruppe. I så fald skal du, inden timen, kopiere eller udskrive nok navneskilte til, at hver gruppe har tre navneskilte.

Tal efterfølgende med hele klassen mere generelt om det at forhandle. Understreg følgende pointer – skriv dem eventuelt på tavlen:

Når man forhandler, skal man både give og tage.

Forhandling handler ikke om at få sin vilje, men om at nå frem til en løsning alle kan leve med!

13.3 Forhandling

Rollespil

Læs fortsættelsen på historien om 7. A:

Det lykkedes ikke klassen at blive enige om, hvad de 5000 kroner skulle bruges til. Faktisk havde 7. A gået en uges tid nu i en lidt dårlig stemning. Der var begyndt at komme klikker, som bakkede det ene eller det andet forslag op, og nu havde læreren fået nok.

"Det skulle jo gerne være en god ting, at vi har vundet pengene," sagde hun. "Hvis de tre forslag, der er kommet, ikke kan samle klassen om noget, må I blive enige om et nyt forslag."

"Jeg vil derfor gerne have, at I sætter jer her omkring bordet og forsøger at nå frem til noget, som så mange som muligt kan gå med til."

Udvælg nu tre nye elever, og bed dem sætte sig omkring et bord forrest i klassen, så alle kan se dem. Hvis du finder det mere hensigtsmæssigt, kan du vælge de samme tre elever som i den forrige øvelse.

Udlevér de tre navneskilte.

Du spiller selv rollen som 7. A's lærer og er derfor en meget aktiv ordstyrer. Lad eleverne komme med nye forslag (om nødvendigt må resten af klassen og du lege sufflører). Du skal styre diskussionen og forsøge at hjælpe dem fremad med de nye forslag og tilhørende diskussioner. De tre elever skal blot prøve at leve op til de stikord, der står bag på deres navneskilt.

Når de tre elever har fundet frem til et forslag, eller du synes, I er kommet så langt, som I kan komme, afbryder du rollespillet og beder de deltagende elever om at sætte sig på deres pladser igen. Det er ikke vigtigt, at eleverne har fundet en løsning. Det vigtige er, at de har observeret eller prøvet, hvordan det er at forhandle.

————— FORTSÆTTES

Opsamling

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.

- Elevernes egne tanker, følelser og holdninger deles ikke nødvendigvis af andre
- Forskellige omstændigheder giver forskellige meninger
- Forhandling (assertiv kommunikation og at lytte til andre)
- Når man forhandler skal man både give og tage, og det handler om at nå frem til en løsning alle kan leve med

Forhandling og kompromis

Introduktion til underviseren	107
Introduktion til forhandling	108
Forhandling	108
Kompromis	110
Kompromis i grupper	111
Opsamling	111

Introduktion til underviseren

I forlængelse af arbejdet med at forholde sig til andre menneskers synspunkter skal eleverne i dette kapitel introduceres til og øve sig i at forhandle og indgå kompromis. Denne færdighed begrænser sig naturligvis ikke til livet i skolen, men er anvendelig i mange sammenhænge i livet generelt. Der tages udgangspunkt i situationer, hvor der ikke er en umiddelbart indlysende løsning, som tilgodeser alle parter. Her er læringen, at der nogle gange må gives køb på egne ønsker af hensyn til fællesskabet. Forhandling og kompromis må ses som væsentlige elementer i et fællesskab.

Fokuspunkter:

- Via en klassesamtale introduceres eleverne til begrebet "forhandling"
- Via en historie reflekterer eleverne over det at forhandle – og forholder sig til mangel på forhandling
- I en klasseøvelse finder eleverne parvis på kompromisser mellem to synspunkter
- Via rollespil øver eleverne sig på at forhandle

Forberedelser: Forbered illustrationer til kapitel 14, print og skær kortene til øvelsen "Kompromis" (et eksemplar af **arbejdsark 14.2**), print og skær rollekort til øvelsen "Kompromis i grupper" (**arbejdsark 14.3**)

14.1 Forhandling

Historie

Spørg eleverne om de kan huske, hvad forhandling er. Hvis de ikke kan huske det fra den forrige lektion, forklar dem, at det er forhandling når to eller flere personer forsøger at blive enige om noget.

Læs nu følgende historie for eleverne:

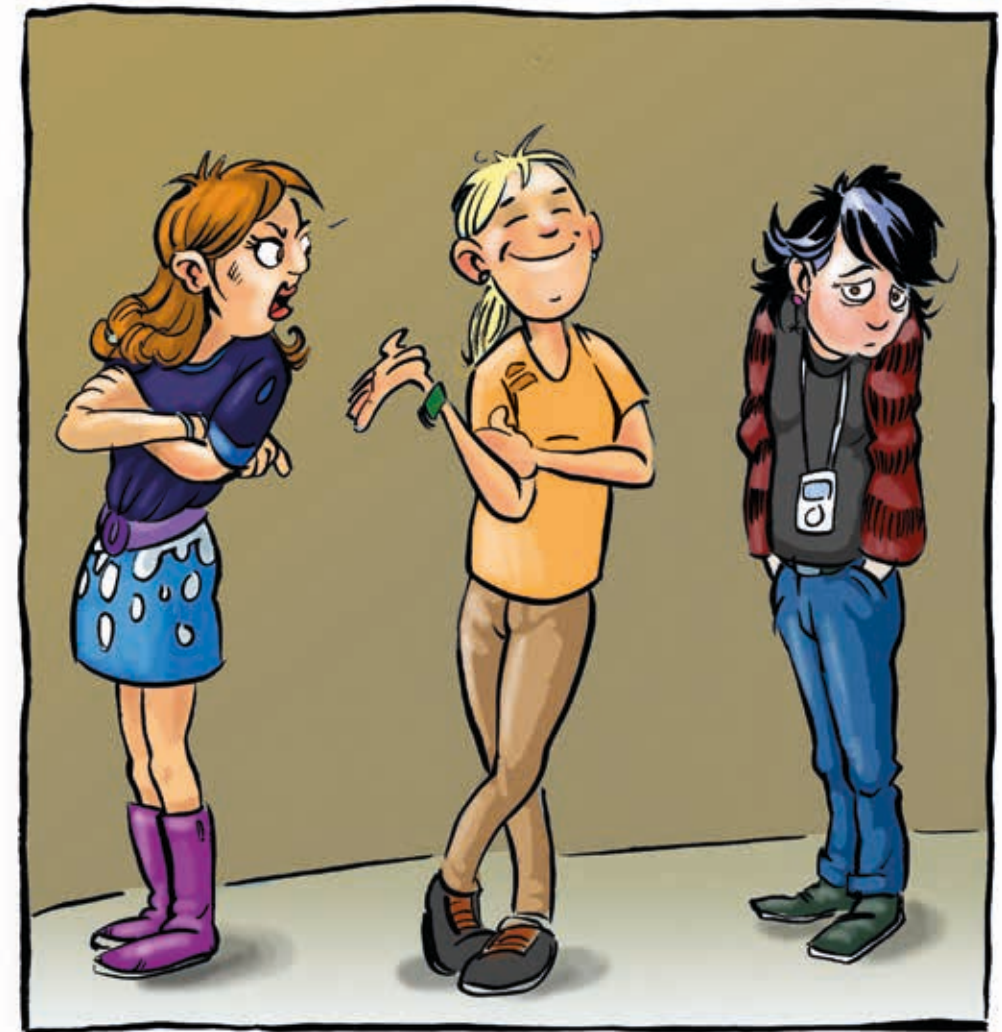
6. B skulle have en undervisningsfri dag, fordi alle skolens lærere skulle på kursus. I stedet kom der nogle vikarer, som skulle være sammen med eleverne. Klasserne skulle selv forberede den undervisningsfrie dag, og læreren havde inddelt 6. B i fire grupper med hver sin opgave. Gruppe 4, som bestod af Rosa, Benedikte og Ida Marie skulle beslutte, hvad klassen skulle lave om formiddagen.

Pigerne sad og tænkte lidt. Rosa ville helst i gymnastiksalen og spille høvdingebold. Benedikte ville helst over på fodboldbanen og spille fodboldkamp mod parallelklassen, og Ida Marie synes, de skulle sidde i klassen og høre musik, spise slik, snakke og spille spil.

"Hvad med at gå over på fodboldbanerne og spille fodboldkamp mod A-klassen," foreslog Benedikte. "ALDRIG I LIVET," råbte Rosa, "det var da et åndssvagt forslag. Det gider jeg overhovedet ikke være med til, og det er typisk dig at foreslå noget, hvor vi skal være udenfor. Hvad nu, hvis det regner

– skal vi så alle sammen blive snotforkølede og møgbeskidte, fordi vi ABSOLUT skulle løøøøbe rundt på en græsplane i øsende regnvej i flere timer? Næ tak, vi går i gymnastiksalen og spiller høvdingebold, gør vi." Derefter slog hun hårdt i bordet med den ene hånd, så alle andre kiggede hen på deres gruppe.

Benedikte kiggede på Ida Marie. "Hvad siger du, Ida Marie?" spurgte hun. "Hvad kunne du tænke dig, vi skulle lave?" "Måske bare være her," sagde Ida Marie, "i klassen." "I KLASSEN," råbte Rosa igen, "hvor kedeligt kan det blive? Du kan altså ikke være med til at bestemme, når du kommer med sådan nogle kedelige forslag. Mit forslag er meget bedre. Prøv dog lige at tage dig sammen for en gangs skyld, Ida Marie." Benedikte kiggede på Ida Marie. Hun sad stille og kiggede ned i bordet. "Synes du, vi skal være inde eller ude, Ida Marie?" spurgte hun så. "Det er lige meget," hviskede Ida Marie. Benedikte tænkte sig om. "Okay, prøv lige at høre her," sagde hun, "vi kan jo aftale, at vi mødes i klassen og spiser morgenmad og hygger os sammen, som Ida Marie gerne vil. Bagefter spiller vi fodbold, som jeg gerne vil, hvis vejret er godt, eller høvdingebold, som Rosa gerne vil, hvis vejret er dårligt. Hvad siger I til det?"

Vis nu eleverne **illustration 14.1**, som forestiller tre personer med tre forskellige udtryksformer – en aggressiv, en passiv og en assertiv. Tal med eleverne om, at disse udtryksformer kan være reaktioner på forslag, man er uenig i.

Spørg eleverne, hvem der er hvem på billedet, og bed dem begrunde deres valg med eksempler fra teksten.

Forhandler Rosa?

Forhandler Ida Marie?

Forhandler Benedikte?

Hvordan tror I, Rosa og Ida Marie reagerer på Benediktes forslag?

Fremhæv over for eleverne – hvis de ikke selv nævner det – at Benedikte er assertiv, fordi hun:

- selv kommer med et forslag,
- lytter til og interesserer sig for de andres ønsker,
- prøver at finde en model, de kan blive enige om.

14.2 Kompromis

Klasseøvelse

Læg kortene fra **arbejdsark 14.2** med bagsiden opad på dit bord.

Bed to elever komme op til tavlen. Fortæl dem og resten af klassen, at de i fællesskab skal trække et kort fra bunken på bordet. På kortet er der beskrevet en situation med to synspunkter – de to elever skal i fællesskab finde en løsning, der tilgodeser både A og B. Lad dem læse op og forsøge at finde en løsning. Lad andre elever hjælpe, hvis det kniber for de to ved tavlen. Lad nye elevpar prøve, indtil alle kort har været i brug.

Forklar eleverne, at når man forhandler sig frem til en løsning, som alle kan acceptere, kalder man løsningen et kompromis.

PERSPEKT 2.0 – MODUL 8 ARBEJDSARK 14.2 		
A OG B HAR TJENT KR. 500.- A vil bruge pengene på en biograftur og på pizzatagetter B vil hellere leje nogle film, købe en masse slik og varme nogle friske pizzaer	A OG B SKAL SKAL PÅ FERIE PÅ BORNHOLM I 7 DAGE A vil bo på hotel B vil bo på campingplads	A OG B SKAL IND TIL BYEN A vil gå hele vejen B synes de skal cykle derind
A OG B SKAL KØBE EN GAVE TIL EN VEN A synes de skal købe noget han kan have på B synes de skal købe noget praktisk	A OG B BESLUTTER AT SE EN FILM SAMMEN A vil se en sjov film B vil se en gyserfilm	A OG B VIL KØBE NOGET SLIK TIL EN FILMAFTEN OG HAR KUN RÅD TIL EN POSE SLIK A vil have lakrids B vil have vingummi

14.3 Kompromis i grupper

Grupperollespil

Inddel klassen i grupper med fem elever i hver, som sidder omkring borde eller i mindre kredse. De skal spille rollespil i grupperne. Brug **arbejdsark 14.3** og uddel et kort til hver elev.

Situationen er følgende: I har haft en årsvikar hele dette skoleår, som nu nærmer sig sin afslutning. I skal derfor sige farvel til vikaren, som I har holdt meget af. I har samlet ind til en gave til hende og har i alt 750 kr. I skal nu forsøge at nå frem til et kompromis ud fra rollekortene. Stop rollespillet, når du synes, det har varet længe nok. Det er ikke vigtigt, at eleverne har fundet en løsning. Det vigtige er, at de har observeret eller prøvet, hvordan det er at forhandle.

Spørg efterfølgende eleverne, om de synes, de var assertive, når de forhandlede.

Lyttede I interesseret til hinanden?

Prøvede I at tage hensyn til de andres synspunkter? Forsøgte I at nå en fælles løsning?

Er der nogen af jer, der føler sig snydt?

Er der nogen, som følte, at det var svært at trænge igennem?

Er der en af jer, der føler sig som vinder?

<p>PERSPEKT 2.0 – MODUL 8 ARBEJDSARK 14.3 </p> <div><p>Du synes, det er fjollet at bruge penge på luksus. Vikaren er meget "nede på jorden" og almindelig, og du synes, I skal købe noget praktisk, som hun kan bruge.</p><p>I klassen har hun mange gange givet udtryk for, at hun er glad for mad og god vin, så du synes at det kunne være en idé at købe nogle delikatesser.</p><p>Du synes, at det er vigtigt, at hun får noget, der minder hende om jer. Du ved ikke lige, hvad det kunne være, men du synes, de andre skal forsøge at gå lidt med på din idé.</p><p>Du gider egentlig ikke rigtig bruge tid på det her – og egentlig synes du, at I bare kunne give hende et gavekort – men når I nu alligevel sidder, forsøger du at forholde dig til de andres ideer.</p><p>Du kan huske, at læreren på en ekskursion næsten trykkede næsen flad mod et butiksvindue, fordi hun var helt vild med nogle små krukker, som en lokal keramiker laver. Du mener, at de koster ca. 200 kr. pr. stk.</p></div>
--

Tag efterfølgende denne vigtige samtale med hele klassen: Når man forhandler, skal de deltagende både give og tage. Det handler ikke om at få sin vilje, men om at nå frem til en løsning, alle kan leve med!

Opsamling

Tal med eleverne om, hvad de har lært i dag.

- Når to personer skal blive enige om noget, kalder man det en forhandling
- Assertiv: Kommer med et eget forslag, lytter til og interesserer sig for andres ønsker, prøver at finde en model, de kan blive enige om
- Kompromis – når man forhandler sig frem til en løsning alle kan acceptere

Afslutning af Perspekt 2.0, modul II

Introduktion til underviseren	113
Fælles opsamling	114
Individuel evaluering	114
Egenvurdering	115

Introduktion til underviseren

I dette kapitel skal arbejdet med Perspekt afsluttes. Formålet er, at eleverne kommer i tanke om og reflekterer over nogle af de ting, der har gjort indtryk på dem i arbejdet med udvikling af deres personlige, emotionelle og sociale færdigheder. Der skabes en bevidsthed omkring, hvad eleverne har lært – og dermed også hvad de kan bruge uden for en undervisningssituation.

Fokuspunkter:

- Gennem en klassesamtale reflekterer eleverne over de emner I har arbejdet med i Perspekt-timerne
- Gennem en skrive/tegneøvelse reflekterer eleverne over en bestemt aktivitet, der har gjort indtryk på dem
- Via en egenvurdering gør eleverne status over deres egne kompetencer

Forberedelse: Print et eksemplar af **arbejdsark 15.1** til hver elev til øvelsen "Individuel egenvurdering", print et eksemplar af **arbejdsark 15.2** til hver elev til øvelsen "Egenvurdering".

15.1 Fælles opsamling

Klassesamtale

- Læg ud med en samtale om nogle af de ting, I har arbejdet med. På tavlen kan du notere de øvelser, aktiviteter mv., der bliver nævnt. Hjælp evt. eleverne i gang ved selv at nævne et par eksempler. Det kunne være:
- Vi har arbejdet med assertiv kommunikation. Vi har øvet os i at være tydelige omkring, hvordan vi har det, og hvad vi har brug for – på en hensigtsmæssig måde.

- Vi har talt om kropssprog og hvordan det indgår som en væsentlig del af kommunikation. Vi har arbejdet med hvordan vi selv udtrykker os, og hvordan vi kan aflæse andre.
- Vi har arbejdet med at sætte os ind i andres følelser. Vi har spillet rollespil, hvor vi skulle prøve at forstå andres synspunkter.
- Vi har talt om fakta, mening og antagelser. Vi har øvet os på at skelne imellem fakta og ikke-fakta.

15.2 Individuel evaluering

Skriveøvelse

Uddel arket (**arbejdsark 15.1**) til hver elev. Eleverne skal hver især skrive eller tegne om en øvelse, aktivitet eller lignende, der har gjort indtryk på dem og begrunde hvorfor. Formålet er, at få dem til at reflektere over udbyttet af arbejdet med Perspekt; hvad de kan tage med sig videre og bruge uden for en undervisningssituation.

Saml op ved at spørge, om der er nogle elever, der har lyst til at dele, hvad de har fået ud af undervisningen.

Aarbejdsark 15.1

15.3 Egenvurdering

Individuel opgave

Uddel arket **arbejdsark 15.2**. Eleverne skal nu gøre status over, hvor de er lige nu i forhold til de færdigheder, der trænes med undervisningen i Perspekt. Overskrifterne er:

- Jeg er god til
- Jeg gør mig umage med
- Jeg har øvet mig på
- Jeg øver mig lige nu på
- Jeg vil gerne blive bedre til

Bed eleverne færdiggøre sætningerne. De kan selv finde på noget eller blive inspireret af de eksempler, der står nederst på arket. Det skal handle om dem selv i forhold til det fællesskab, de er en del af, altså klassen.

Eksemplerne tager udgangspunkt i de områder, der er arbejdet med i Perspekt-undervisningen, men eleverne sidder måske og tænker på noget andet, der giver mere mening for dem, og som også har relation til deres emotionelle, personlige og sociale kompetencer. Hvis de gør det, så er det fint, at de skriver det i stedet. Der er for overskuelighedens skyld ikke givet eksempler på alt det, eleverne har arbejdet med.

Du kan med fordel samle elevernes besvarelser sammen og kigge dem igennem, inden de igen udleveres og eventuelt sættes ind i elevernes egne mapper. På den måde får du et indblik i, hvordan eleverne ser sig selv. I kan eventuelt bruge besvarelsen i det løbende arbejde med at sætte mål for elevens læring.

Det vil være hensigtsmæssigt, at klassen, efter det afsluttede Perspekt-forløb, kigger på den klasseaftale, de udarbejdede i den første Perspekt-lektion, og ser, om der er noget de ønsker at ændre eller tilføje. Hvis der er tid til det, kan dette påbegyndes nu eller det kan vente til en anden anledning. Det vigtige er, at eleverne oplever, at indholdet i Perspekt-undervisningen er noget, de kan bruge fremadrettet, både sammen og hver for sig.

Arbejdsark 15.2

PERSPEKT 2.0 – MODUL IIARBÆJDSARK 15.1

dcum

danskcenter forundervisningsmiljø

Din egen evaluering af Perspekt 2.0 modul II:

Nu har du arbejdet med udvikling af personlige, sociale og emotionelle kompetencer. Formålet med denne opgave er, at du kan tænke over, hvad du har fået ud af undervisningen:

Opgave

Nævn en øvelse, der har gjort indtryk på dig

Forklar, hvorfor du tror, den gjorde indtryk på dig.

Beskriv, hvad du har fået ud af den.

Kan du forklare en situation, hvor du kan bruge det, du har lært?

PERSPEKT 2.0 – MODUL IIARBÆJDSARK 15.2

dcum

danskcenter forundervisningsmiljø

Egenvurdering - Perspekt 2.0 modul II

Date: _____

I denne øvelse skal du skrive noget, som du er god til og noget, som du gerne vil blive bedre til.
Hvis du vil kan du få idéer til, hvad det kan være, ved at se på nogle af de ud-sagn, der står nederst på arket, men du må også meget gerne selv finde på det, du vil skrive.
Det skal handle om dig selv i forhold til det fællesskab, du er en del af, altså din klasse.

Jeg er god til _____

Jeg gør mig umage med _____

Jeg har øvet mig på _____

Jeg øver mig lige nu på _____

Jeg vil gerne blive bedre til _____

Eksempler:

- at være en god ven.
- at være en god kammerat.
- at mærke mine følelser.
- at sige min mening på en god måde.
- at se hvordan andre har det.
- at fortælle hvordan jeg selv har det.
- at skelne mellem fakta, antagelser og mening.
- at finde ud af, hvordan mine tanker påvirker mine handlinger.
- at undskyldte, hvis jeg har gjort noget, der gør andre kede af det eller vrede.
- at forhandle og indgå kompromis.
- at vise respekt over for andre fx når de taler.

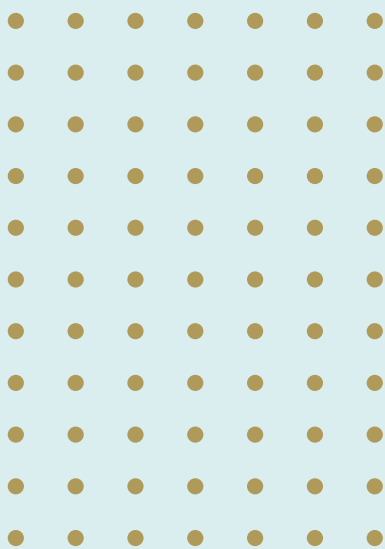
114 | 115

DANSK CENTER FOR
UNDERVISNINGSMILJØ
Viden til praksis

dcum.dk

DCUM er et uafhængigt statsligt center, der skal medvirke til at sikre og udvikle et godt undervisningsmiljø på uddannelsessteder og et godt børnemiljø i dagtilbud.

ROCKWOOL
FONDEN

Intervention